

ISBN - 978-82-996858-9-4

Informasjon

Samarbeid

Dialog

SOMALIERE I NORGE

noen erfaringer

Revidert opplag 2007

Informasjon • Samarbeid • Dialog

SOMALIERE I NORGE

noen erfaringer

2. opplag

2007

Utgivere:

- © Somalisk utviklingsforum
- © Mølla kompetansesenter
- © Leieboerforeningen

Redaktører:

Ahmed A. Siyad, Camilla Bildsten og Christian Hellevang

Redaksjonskomite:

Ahmed A. Siyad, Camilla Bildsten, Christian Hellevang,
Ingun Westlund og Mohamed M. Adan

Layout og omslag:

krp@foto

Trykkeri:

Seyfardt

Opplag:

4000

Foto side 1, 6, 8, 15, 18, 24, 28, 40, 56, 64:

Kirsten Randers-Pehrson

Takk

til Burhanudin, Einar, Ilyas, Khadra, Liban, Madicken, Simen
og Yasmin for fine illustrasjonsfoto.

Rapporten er utgitt med støtte fra
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)

ISBN-nr: 978-82-996858-9-4

Innhold

FORORD	5
SOMALIERE I NORGE – NOEN UTFORDRINGER	7
SOMALIA – LAND OG FOLK	7
SOMALIERE I NORGE	13
FAMILIE OG BARN	15
MØTET MED DEN NORSKE SKOLEN	19
ANDRE UTFORDRINGER.....	20
ER SOMALIERNE SPESEIELLE?	21
HVA KAN GJØRES MED DISSE UTFORDRINGENE?	23
NOEN GODE ERFARINGER OG TILTAK.....	24
MØLLAMODELLEN – MEDVIRKNINGSBASERTE METODER MED FOKUS PÅ LOKALE RESSURSER	29
KORT INTRODUKSJON TIL METODER OG MØTEFORM	30
ERFARINGSLÆRING GJENNOM DIALOGKONFERANSER.....	31
DIALOGKONFERANSE SOM KONFERANSEFORM	31
MEDVIRKNINGSBASERTE METODER MED FOKUS PÅ RESSURSER OG LØSNINGER	32
MØLLAMODELLEN – ET PRAKTISK VERKTØY FORMEDVIRKNINGSBASERTE MØTER OG WORKSHOPS	33
STRUKTUREN OG NØDVENDIG UTSTYR I PROSESSEN	35
EVALUERING.....	37
OPPFØLGING I ETTERTID.	37
VIKTIGE ERFARINGER I BRUK AV MØLLAMODELLEN.	38
VEIEN VIDERE.....	39
BOLIG – EN MENNESKERETT	43
SOMALIERE PÅ BOLIGMARKEDET	43
BEHOV FOR OPPLÆRING OG INFORMASJON.....	44
KONFLIKTOMRÅDER.....	44
HVA GIR VI OPPLÆRING I?.....	46
VEDLEGG: BOLIG – EN MENNESKERETT	
OVERSIKT OG FORKLARING TIL KURSENE.....	48
VERDT Å LESE	59
NYTTIG PÅ NETT	62
OM BIDRAGSYTERNE TIL RAPPORTEN	63

Forord

Våren 2004 utlyste Kommunal- og regionaldepartementet midler til prosjekter som skulle bidra til styrket kompetanse i hjelpeapparatet og mer kunnskap om somaliere i eksil i Norge.

Tre aktører - Somalisk utviklingsforum i Oslo, Mølla kompetansesenter i Bærum og Leieboerforeningen - fikk støtte til hver sine prosjekter, som alle ble avsluttet høsten 2005. Utlendingsdirektoratet hadde oppfølgingsansvar for prosjektene, og for formidling av resultatene. Dette ansvaret ble overført til Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), ved opprettelsen 1. januar 2006.

Somalisk utviklingsforum og Mølla kompetansesenter har gitt informasjon, kurs og praktisk veiledning over hele landet til ansatte i skolesektoren, barnevernet, helsevesenet, politiet, velferdstjenestene (NAV) og introduksjonsprogrammet for flyktninger. Leieboerforeningen har kurset hjelpeapparatet i Oslo om somalieres situasjon på boligmarkedet. Samtidig kurset de somaliere om rettigheter, plikter, muligheter og forventninger i forhold til boligmarkedet.

Dette heftet er en oppsummering av erfaringer og kunnskap fra disse tre prosjektene, som er utgitt i fellesskap av Somalisk utviklingsforum, Mølla kompetansesenter og Leieboerforeningen. Innholdet er i sin helhet prosjektenes ansvar.

Selv om prosjektene har hatt fokus på somaliere, har særlig Mølla og Leieboerforeningens prosjekterfaringer stor overføringsverdi til arbeid med andre grupper.

Heftet har vært svært etterspurt, og er trykket i flere opplag. Den utgaven du nå holder i hånden, ble revidert og oppdatert i november 2007. Utgivelsen er finansiert av IMDi.

Somaliere i Norge

noen utfordringer ...

I en slik kort oversikt som kommer nedenfor er det selvfølgelig umulig å yte et folk og en nasjon rettferdighet. Vi gir en liten smakebit på landet Somalia og folket som kaller seg somaliere. Deretter ser vi på noen problemstillinger og utfordringer som både somaliere og nordmenn har opplevd i møte med hverandre. Avslutningsvis tar vi for oss erfaringer og tiltak som har hatt god effekt.

Det er imidlertid noen områder vi ikke omtaler, for eksempel skriver vi ikke om ungdom og kriminalitet og heller ikke om psykisk helse. En del av årsaken er den begrensede plassen vi har til rådighet, en annen årsak er at disse områdene har andre skrevet om bedre enn vi kunne gjort. Bakerst i heftet er en litteraturliste hvor det er mulig å finne tips til videre lesning og fordypning.

Til slutt vil vi understreke det selvfølgelig: somaliere er, som alle andre, personer med individuelle særegenheter og karakteristika. Ting vi omtaler i generelle vendinger passer slett ikke for alle.

SOMALIA - LAND OG FOLK

Somalia ligger på Afrikas Horn, nordøst i Afrika. Landet grenser mot Kenya i sør, Djibouti og Rødehavet i nord, Etiopia i vest og Det indiske hav i øst.

I nord er landskapet tørt og det regner lite, mens det i sør er store fruktbare områder hvor landbruk er viktigste næringsvei. Det renner to store elver gjennom den sørlige delen av Somalia som sørger for jevn og god tilførsel av vann. I den nordlige delen av Somalia har den viktigste leveveien vært husdyrhold.

Befolkningsstruktur

Det er i dag ca 10 millioner somaliere.¹ I tillegg bor det store grupper av etniske somaliere i nabolandene Kenya, Etiopia og Djibouti.

Somalierne utgjør en etnisk gruppe som er bosatt over hele landet og i nabolandene. I tillegg er det minoritetsgrupper som primært er bosatt i de sørlige delene av landet og i de større byene. De livnærer seg av jordbruk eller handelsvirksomhet.

---

1 The Economist Intelligence Unit 2004

Alle somaliere har ett felles språk med noen dialektvariasjoner. Også minoritetsbefolkningen har somalisk som morsmål. I tillegg til somalisk er også arabisk offisielt språk, mens engelsk har vært dominerende fremmedspråk i nord og italiensk i sør.

Så godt som alle somaliere er muslimer, men religionens betydning i samfunns livet har variert. Under deler av Siyad Barres regjeringstid ble det for eksempel innført et sosialistisk styre hvor religionen hadde begrenset innflytelse i samfunnet. I dag har islam betydelig innflytelse i noen deler av landet, mens det andre steder er en mindre viktig del av styresettet.

Klansystemet

Et annet viktig politisk-organisatorisk system er klansystemet. Klan er basert på ættelinje hvor tilhørigheten følger far. Både kvinner og menn er del av sin klan fra fødsel til død, og man har både rettigheter og plikter i forhold til klanen.

Tradisjonelt har klansystemet vært et sosialt, økonomisk og politisk sikkerhetsnett og en sentral meglingspart i konflikter. Klansystemet har hatt varierende politisk betydning gjennom historien. Under kolonitiden ble klansystemet brukt politisk av kolonistyret for å øke motsetningene mellom folk og for å befeste sin egen posisjon. Dette førte til at klanene fikk en annen rolle enn de tradisjonelt hadde hatt. Den nye rollen som klanene fikk, førte til at samfunnets karakter endret seg og motsetningen mellom folk økte. Etter at Somalia fikk sin uavhengighet i 1960 fortsatte dette. Klanlederne bekjempet hverandre gjennom å fordele privilegier til klanmedlemmer og støttepersoner i andre klaner. Etter et militærkupp i 1969 tok Siyad Barres makten. Han forbød klansystemet, men mot slutten av sin regjeringstid brukte han selv systemet til å befeste sin egen posisjon.

Klanens betydning har hatt større betydning i noen deler av landet enn i andre deler. I nord og øst i landet har klan vært svært viktig, mens i sør og særlig i de store byene har klantilhørighet hatt mindre betydning.

Under borgerkrigen har dette endret seg og klanen har fått en mye sterkere rolle som beskytter og politisk aktør også i sør. Mennesker har måttet bryte opp fra områder der de har bodd i lang tid, og søkte tilflukt der hvor de klanmessig hører hjemme.

Klanens betydning i eksil

For nyankomne flyktninger er klanen viktig som nettverk og informasjonskilde. Klantilhørighet synes å få mindre betydning jo lenger man har bodd i landet.

Mange av de somaliske organisasjonene i Norge er basert på klantilhørighet, og det kan være vanskelig for norske myndigheter å vite hvorvidt en organisasjon representerer en bestemt klan eller alle somaliere. De fleste organisasjonene vil hevde at deres organisasjon er åpne for alle uavhengig av klantilhørighet, men dette er ikke bestandig tilfellet.

Mange somaliere i eksil ønsker imidlertid ikke å framheve klantilhørighet, da borgerkrigen på mange måter er generert gjennom klanenes nye rolle som politiske aktører og krigførende parter. Dette gjelder særlig personer med høy utdanning og som har bodd lenge i Norge. Barn og unge i eksil er i mindre grad opptatt av klantilhørighet, og kjenner ikke til sin egen klan på samme måte som barn som er født og oppvokst i Somalia. Men selv om man ikke er opptatt av klan i det daglige, kan den i bestemte situasjoner og på bestemte arenaer være viktig også for dem. Ved f. eks. dødsfall eller bryllup er klanen viktig for de fleste.

Arbeidsliv og økonomi

Arbeidslivet i Somalia har vært preget av primærnæringer. På landsbygda har flertallet vært nomader i nord og bønder i sør. De viktigste eksportvarene var bananer og levende dyr, først og fremst kameler, geiter og storfe. Langs hele kysten ble det fisket tunfisk som ble hermetisert og eksportert. Andre viktige varer var skinn og lær, myrra og kull.

En annen viktig inntektskilde for Somalia har vært eksport av arbeidskraft til de arabiske statene. Både menn og kvinner har arbeidet utenlands og slik bidratt til forsørgelse av familien i hjemlandet. I dagens Somalia er den viktigste inntektskilden penger fra somaliere i eksil. Omsetning av *khat* utgjør også en vesentlig del av økonomien i Somalia, og særlig er det de ulike militsene som finansierer sin virksomhet gjennom import og salg av *khat*.

Kort historisk framstilling

Somalia ble kolonisert på slutten av 1800-tallet av England i nord og Italia i sør. Før kolonitiden var Somalia, på grunn av den lange kysten, en viktig handelspartner blant annet for folkene fra den arabiske halvøya og det persiske riket. Det ble etablert handelsruter og handelssteder og handlet med gull, slaver og elfenben.

1875-1950: Kolonitid

Etter at Suez-kanalen åpnet i 1869, fikk områdene rundt Rødehavet en viktig strategisk betydning og både Italia, England og Frankrike etablerte seg i området. I nord etablerte England det som ble kalt Britisk Somaliland, og i sør etablerte Italia Italiensk Somalia.

Italienerne kontrollerte hele Somalia en kort periode fra 1940 til 1941. Britene tok tilbake Nord-Somalia i 1941, og på grunn av italienernes nederlag i 2. verdenskrig, kontrollerte de også den sørlige delen av Somalia fram til 1949. I den perioden gjennomførte britene en rekke sosiale og politiske reformer innen helsetesenet, jordbruket og utdanningssystemet.

Det pågikk internasjonale diskusjoner omkring Somalias framtid, blant annet i FN. I 1949 bestemte FN å la Italia styre det sørlige Somalia fram til 1960, da hele Somalia skulle bli selvstendig.

Somaliene selv ønsket selvstendighet umiddelbart. Mot slutten av 1930-tallet hadde en gruppe studenter, islamske lærde og intellektuelle etablert en gruppe-

ring som senere ble til Somali Youth League (SYL). Denne grupperingen skulle bli svært viktig i Somalias videre historie.

1950-1960: Protektorat

Italia holdt nå et FN-mandat over det sørlige Somalia, mens britene innførte et begrenset selvstyre i Britisk somaliland. FN mente at de to landene skulle forberede de to koloniene til selvstendighet i 1960. I realiteten førte forskjellene i de to områdene med hensyn til økonomisk utvikling og politisk erfaring til store vanskeligheter senere.

Det ble gjennomført et utviklingsprogram ledet av FN. Målet var blant annet å forbedre jordbruket og bygge skoler. Som et resultat av dette økte eksporten kraftig. Antallet studenter økte på alle nivåer. I denne perioden bygde man også opp politiske institusjoner og råd. Landet ble oppdelt i provinser. Somalia hadde i mange år vært delt i to på grunn av koloniseringen, men nå åpnet det britiske protektoratet for å slå sammen nord og sør. I april 1960 møttes lederne fra sør og nord og ble enige om å opprette en enhetlig stat.

Demokratisk republikk 1960-69

Italia og England etterlot seg to separate administrative, juridiske og utdanningsmessige systemer. De to administrasjonene hadde ulike interesser, og det var liten økonomisk kontakt mellom de to områdene. Hvert område hadde sin økonomiske kontakt med sin tidligere koloniherre.

Til tross for motsetningene mellom de to delene av landet ble det avholdt valg. Den nasjonalistiske gruppen SYL ble det viktigste politiske partiet og fikk overveldende flertall i det første valget. Landets første president, Aden Abdulle Osman, kom fra dette partiet. Framtiden så lys ut for det nye landet og optimismen var stor. Imidlertid skulle det vise seg at kolonistyre hadde etterlatt seg en vanskelig arv. Blant annet hadde det bidratt til å øke forskjellene mellom klanene for å hindre somalierne i å forene seg i kampen mot kolonistyre. Klanene bidro også selv til splittelse. Klanlederne bekjempet hverandre gjennom å fordele privilegier til klanmedlemmer og støttepersoner i andre klaner. Ingen motkrefter klarte å stoppe dette systemet helt. Konflikten mellom de styrende og folkets misnøye var nå dyp, og forbitnelsen stor over tingenes tilstand. Den indre kampen blant eliten førte til vanstyre og korrupsjon. Folket lengtet etter en forandring.

Militærkupp og diktatur 1969-1991

Som et svar på dette overtok en gruppe militære i 1969 makten etter et statskupp. Gruppen ble ledet av hær sjef Mohamed Siyad Barre. Han proklamerte seg selv som stats sjef. Barre innførte det han kalte en sosialistisk stat, med et revolusjonsråd etter modell fra Sovjetunionen. Det satt 25 generaler i revolusjonsrådet.

Barres moderniseringsprosjekt

Siyad Barre ønsket å modernisere den somaliske nasjonen. Han forbød klansystemet. Han satte i gang et program for å gjøre somalisk til skriftspråk på begynnelsen av 70-tallet, og gjennomførte deretter alfabetiseringskampanjer over hele

landet. Lærere og studenter ble sendt ut på landsbygda for alfabetisere hele befolkningen. Det ble bygget flere skoler, universiteter og høyskoler. Det ble også bygget ut infrastruktur som sykehus, veier og offentlige institusjoner. Hans slagord var at alle barn skulle ha gratis skole og medisin.

Barre innførte en ny familielov som ga kvinner like rettigheter med menn på en rekke viktige områder som skilsmisse, arv, utdanning og arbeid (Engebrigtsen 2004). Familieloven var på den tiden den mest liberale likestillingsloven i Afrika, men den viste seg å være vanskelig å gjennomføre i praksis. Mange religiøse ledere var sterkt kritiske til loven, spesielt til punktet om lik arverett for kvinner og menn. Barre følte seg truet av de religiøse lederne, og i 1975 ble ti av dem henrettet. Tjenestemenn ble betalt for å spre propaganda og tilsløre undertrykkningen som fant sted. De som motsatte seg opplæringen fikk merkelappen antirevolusjonære og ble utestengt fra viktige samfunnsområder. Deres slekt og klansmenn ble bannlyst i det offentlige liv. Offentlige posisjoner ble fylt opp av personer fra Barres egen klan, ofte personer uten noen form for utdanning, og dette gjorde folk rasende. Politikere og intellektuelle som prøvde å protestere ble henrettet eller sendt i fengsel.

Krigen mot Etiopia

I 1976 ble revolusjonsrådet oppløst og ettpartistyre innført. Det nye partiet, Somalisk sosialistparti, ble ledet av Barre selv. Somalias krav på Ogaden-området i 1977 førte til krig mot Etiopia. Krigen førte til at Sovjetunionen, som tidligere hadde vært Somalias allierte, skiftet side og støttet det nye revolusjonære regimet i Etiopia. Dette endte katastrofalt for Somalia både økonomisk og menneskelig. Etiopierne drev de somaliske styrkene ut av landet. Krigen førte til at mange etniske somaliere som hadde vært bosatt i Ogaden-området, måtte flykte til Somalia. Den hjelpen regimet hadde lovet soldatene lot vente på seg. Den økonomiske krisen i landet førte dessuten til at mange soldater ble dimittert. Arbeidsledigheten økte dramatisk. Soldater som var blitt skadet i krigen og familier som hadde mistet sine forsørgere, fikk ingen økonomisk kompensasjon. De mange soldatene som kom hjem til Somalia etter krigen, ble etter hvert sentrale i oppbyggingen av motstandsbevegelsen mot den sittende presidenten. Etter et mislykket kuppforsøk i 1979 ble flere motstandsgrupper dannet. I 80-årene var det hyppige kamphandlinger mellom regjeringshæren og stadig flere klanbaserte motstandsbevegelser.

Forskjellene mellom nord og sør

Til tross for mange positive trekk i Barres første regjeringstid, økte forskjellene mellom nord og sør (Engebrigtsen 2004). Store deler av det nordlige Somalia er bebodd av nomader. Deres økonomi er basert på husdyrhold, mens det i sør ble etablert et mer moderne jordbruk (etter sovjetisk kollektivmodell). I sør var det også noe industrialisering. Det var to universiteter og flere høyskoler. Fordi statsadministrasjonen var lokalisert i hovedstaden ble en omfattende offentlig sektor bygd ut der.

Borgerkrig 1991 -

I 1991 ble Siyad Barre styrtet etter noen års borgerkrig. Den nordlige delen av landet, tidligere Britisk somaliland, erklærte seg i mai 1991 som selvstendig republikk under navnet Somaliland.

Sent i 1992 gikk amerikanske styrker inn i Somalia for å stabilisere situasjonen og trygge matleveranser til folk. Kort etter var en FN-ledet internasjonal styrke på plass i Mogadishu. Norge deltok også i denne styrken. Denne operasjonen var mislykket og FN måtte trekke seg ut i 1995. Borgerkrigen blusset opp igjen etter FNs tilbaketrekking. Etter dette har det vært arrangert en rekke fredsforhandlinger som brøt sammen etter kort tid.

I 2004 ble det etablert en midlertidig regjering og et parlament. I begynnelsen satt regjeringen i Nairobi i Kenya, men etter en stund tok de tilhold i Jowhar, ca 60 km nord for hovedstaden Mogadishu. Situasjonen i hovedstaden var for uoversiktelig og risikabel til at regjeringen kunne etablere seg der. Etter en kort periode måtte den flytte til Baidoa som ligger ca 300 km sørvest for hovedstaden. Fremdeles er dette regjeringens hovedkvarter.

I 2006 tok en ny gruppering kontrollen i Mogadishu og i løpet av mindre enn et år, hadde de kontrollen over mesteparten av det sørlige og sentrale Somalia. Denne grupperingen kalte seg Union of Islamic Courts (UIC), og var en sammenslutning av flere sharia-domstoler i Mogadishu. De hadde i løpet av de siste par årene oppnådd stor folkelig støtte, siden de slo hardt ned på kriminaliteten i byen og fikk også fjernet mange veisperringer. På denne måten opplevde folk at de kunne bevege seg trygt og fritt i byen.

Den midlertidige regjeringen følte seg etter hvert truet av UICs framrykking, og i juli 2006 ba den om hjelp fra nabolandet Etiopia. Etiopiske styrker ble plassert rundt hovedkvarteret i Baidoa for å beskytte regjeringen. Etter hvert ble også vestlige land bekymret over UICs raske framrykking og store folkelige støtte.

Utover høsten 2006 økte spenningen mellom den midlertidige regjeringen og de etiopiske støttespillerne på den ene siden og UIC på den andre. I slutten av desember gikk så etiopiske styrker til angrep på UIC i Mogadishu. Samtidig med at etiopiske soldater gikk inn på bakken, bombet amerikanske fly UIC-baser flere steder i landet. Dette førte til at UIC ble drevet ut av landet.

Etiopiske styrker står ennå mange steder i det sørlige Somalia, men fremdeles er det svært urolig og krigshandlinger mange steder, særlig i Mogadishu. Som en følge av dette, har mer enn 200 000 personer flyktet fra Mogadishu i løpet av høsten 2007. Mange somaliere ser på de etiopiske styrkene som en okkupasjonsstyrke og motstanden mot den øker. En motstandsbevegelse sammensatt av tidligere regjeringsmedlemmer og UIC med base i Eritrea bygges nå opp.

Den midlertidige regjeringer er preget av indre spenninger og har begrenset legitimitet blant vanlige folk. Statsministeren gjennom de 3 siste årene gikk i

oktober 2007 av etter lengre tids uenighet med presidenten. Kort tid etter ble en ny statsminister innsatt.

Det er ennå for tidlig å si hvordan den politiske utviklingen i Somalia vil gå. Uansett vil en regjering stå overfor svært store utfordringer i framtiden. Landet har ingen infrastruktur, ingen myndighetsstruktur og ingen offentlige tjenester slik vi kjenner dem. Et formidabelt gjenoppbyggingsarbeid venter, og minst like krevende; en stor innsats må til for å skape forsoning og tillit mellom folkene

SOMALIERE I NORGE

I følge Statistisk sentralbyrå (SSB) er det i underkant av 18 000 somaliere i Norge. Det innebærer at somaliere er den 6. største innvandrerguppen i Norge med ikke-vestlig bakgrunn. 46 % av dem bor i Oslo-området. Det bor ca 1000 somaliere i Akershus og 700 i Rogaland. Etter Oslo er Stavanger og Skien de byene hvor det bor flest somaliere.

Den somaliske befolkningen i Norge er svært ung. 48 % av alle somaliere i Norge er under 20 år, og av de 3000 barna som er født i Norge av to somaliske foreldre er over halvparten under 5 år. Når det gjelder fordeling mellom kjønnene er det en liten overvekt av menn i forhold til kvinner.

Videre er det verdt å merke seg at 50 % av somaliere i Norge har bodd i Norge i mindre enn 5 år. Mange av de som har kommet de siste 5 årene, har kommet

There Is No Law in My Country

A short story

By Abdullahi Hussein

A Somalian man once went to the Immigration Service Centre. He brought with him his University certificates which he wanted to get evaluated. A young woman received him. When he had sat down, she was very curious to know more about the country of crisis, Somalia, and she asked him the following question:

- What is the name of your president?
- We don't have a president.
- Oh I'm sorry, is your country a monarchy?
- No it is not a monarchy, we don't have a king.

The woman was confused... She was not satisfied with the answer. She took the certificates from him and started to study them.

She said she wanted to help him send the certificates to Stockholm with an application to get them evaluated.

When the woman told the Somalian man that it was important to contact a Somalia university to receive confirmation that the certificates were authentic, their dialogue continued like this:

- I'm sorry; don't you know that we don't have any university in our country?
- What happened to your university?
- It was turned into flats instead.
- But what happened to all the documents?
- They were plundered. They were looted.
- What did your police do?
- We don't have any police.
- If there is no university, where will your students continue their study after secondary school?
- We don't have any secondary school.
- So you only have primary schools?
- We don't have any primary school either.
- But why doesn't your government solve this problem?
- I'm sorry, we don't have a government...
- But who will see to it that laws are followed?
- We don't have any laws!

The woman could neither understand nor believe what the man had said, and she thought that the misunderstanding resulted from his lack of knowledge in the Swedish language. She decided to get an interpreter, and then she said to him:

- It would be better if you could come tomorrow, I will find an interpreter for you!
- I am an interpreter myself, and you don't have to get a second interpreter for me.
- Then it is better if you come back another time when you are calmer than now.

When the man came out, he started to complain aloud to himself:

- It is a confusing place we come from, a people with no government, university, police, schools, military, ministers, president, and embassy. I myself wonder how it can be like this. How would a person from another country be able to understand it.....

i familiegjenforening. Det betyr at det er mange kvinner og barn blant de sist ankomne.

Mange somaliske barn vokser opp sammen med mor. Nesten 30 % av somaliske husholdninger består av mor og barn. De somaliske familiene er barnerike, gjennomsnittlig har somaliske kvinner 3,65 barn (mot litt over 2 barn hos norske kvinner). 53 % av de somaliske kvinnene har 4 eller flere barn (blant norske er dette tallet 8 %).

Når det gjelder utdanningsbakgrunn oppgir SSB at de mangler tall på dette. Videre anfører de at det på grunn av borgerkrigen de siste årene er grunn til å anta at mange som har kommet de siste årene har lite skolegang fra hjemlandet. På grunn av at veldig mange har kort botid og fremdeles er barn, er det få somaliere i høyere utdanning.

Somalierne er den innvandrerguppen som har lavest andel sysselsatte. Totalt er det i overkant av 30 % som er i arbeid. Dette må i følge SSB ses i sammenheng med at mange har vært kort tid i landet og at andelen sysselsatte øker jo lengre botiden er. Somaliere som har bodd i landet siden slutten av 80-tallet har en sysselsettingsgrad på 40 %.

Somalierne har, i likhet med andre grupper av nyankomne flyktninger, en stor andel av sine inntekter fra overføringer som barnetrygd og sosialhjelp. Blant de som hadde inntekt er gjennomsnittsinntekten under 170 000 kroner i året. Dette er svært lavt sammenlignet med andre grupper.

Når vi nedenfor skal gjøre rede for noen områder som somalierne i Norge har opplevd som utfordrende og problematiske, er det viktig å være klar over at det er store individuelle forskjeller mellom somaliere, avhengig av utdanningsnivå, alder og om han/hun er fra by eller land.

FAMILIE OG BARN

Familiemønster

I Somalia lever ofte familier i store enheter med flere generasjoner under samme tak. I byene inngås ofte kjærlighetsekteskap, mens det på landsbygda og blant nomadene kan være en større andel av arrangerte ekteskap. Tvangsekteskap har vært lite utbredt.

Det er ikke et krav å velge ektefelle i samme klan, ofte var det motsatte tilfelle. Ekteskap, særlig på landsbygda og blant nomadene, ble inngått for å blegge konflikter og styrke bånd mellom ulike familier og klaner.

Flerkoneri var på vei ut, særlig i byene før borgerkrigen, men har på grunn av borgerkrigen økt i omfang.

De enslige mødrene

I Somalia er skilsmisse kulturelt akseptert og relativt utbredt i forhold til andre muslimske samfunn. Det er også kulturelt akseptert at en skilt kvinne gifter seg på nytt.

Hvis en mann ønsker skilsmisse må han med vitner til stede si høyt at han skiller seg. Kvinner har, med unntak av en kort periode under president Siyad Barre, ikke hatt like lett adgang til skilsmisse. Kvinner som vil skille seg må bevise at mannen enten ikke forsørger henne, har vært fraværende over flere år, har psykisk sykdom eller bruker fysisk og psykisk vold.

Etter skilsmissen må kvinnen vente i tre måneder før hun kan inngå nytt ekteskap. Man har denne perioden for å sikre at kvinnen ikke er gravid og bærer mannens barn. Allerede fødte barn blir hos mor hvis de er små, ellers er barnefordelingen avhengig av blant annet familienes økonomi. Dette varierer fra familie til familie.

Også i Norge er skilsmissecifrene blant somaliere høye. I de siste årene har det utviklet seg en praksis hvor en del somaliere skiller seg i det norske systemet, men forblir muslimsk gift. Man kan da oppleve at kvinnen fortsetter å få barn med sin fraskilte ektefelle.

Det er flere årsaker til at denne praksisen har utviklet seg. Blant annet kan eksiltilværelsen være en påkjenning for ekteskapet, mann og kone har kanskje kommet til landet på forskjellige tidspunkter, og har utviklet seg i ulike retninger etter kanskje å ha vært atskilt i flere år. Hvis mannen ikke får arbeid og blir gående hjemme uten å kunne yte økonomisk til husholdet, er dette et forhold som kan føre til at kvinnen mener hun klarer seg like bra uten ham. Når skilsmisse i tillegg medfører at familiens totale inntekter økes, kan det være en strategi for

å forbedre familiens økonomi. De fleste somaliere har store økonomiske forpliktelser overfor familie og slektninger i hjemlandet. Ved å ta ut skilsmisse øker familiens inntekt, og flere penger kan sendes til de som trenger det hjemme.

Innad i det somaliske miljøet er denne praksisen omstridt. Den somaliske moskeen tar avstand fra den og oppfordrer medlemmene av menigheten til å bidra til å avskaffe den.

Ikke alle skilsmisser i det somaliske miljøet er fiktive. I tillegg til årsaker som er nevnt over, er misbruk av *khat* en medvirkende årsak til samlivsbrudd. *Khat* er et svakt sentralstimulerende rusmiddel som er ulovlig å omsette og bruke i Norge. *Khat* smugles inn fra utlandet og omsettes på de fleste større steder i landet hvor somaliere er bosatt. Mennene bruker mye penger og tid på *khat*, og dette går ut over familielivet.

Barn og foreldre

Somaliske familier er barnerike, i gjennomsnitt føder nesten halvparten av de somaliske kvinnene mer enn fem barn. I Somalia var det også vanlig å ha andre enn egne biologiske barn boende hos seg. Det er flere årsaker til dette, blant annet økonomi og tilgang til skolegang. I noen somaliske familier i Norge kan det derfor være barn som ikke er biologiske søsken som bor sammen.

Barneoppdragelse i Somalia er basert på kollektiv innsats hvor naboer, besteforeldre og andre slektninger er sentrale og bistår foreldrene i oppdragelsen. For mange er overgangen til Norge, hvor man ofte blir stående alene om ansvaret for mange barn, en stor påkjenning. Dette kan også være en medvirkende årsak til samlivsbrudd i somaliske familier.

Kjønnsroller

I de fleste somaliske familier har det vært en tradisjonell rolledeling mellom kvinner og menn. Mennene har hatt hovedansvaret som forsørger og kvinnene har hatt ansvaret for hjem og barn. Kvinnene beholder klantilhørighet til sin fars familie gjennom hele livet, og er derfor mer økonomisk uavhengig av mannen enn i andre tradisjonsbundne samfunn.

I byene og blant folk med god økonomi var det vanlig å ha ansatt tjenestefolk som tok seg av husarbeid og barnepass. I Mogadishu før krigen var mange kvinner yrkesaktive, men på grunn av tilgangen på billig arbeidskraft var det vanlig at familiene hadde minst én ansatt til å ta seg av husarbeid. Kvinnene er ikke forpliktet til å bidra økonomisk til husholdet, slik mannen er det.

Kvinnene i jordbruksområdene har råderett over familiens kuer og kan selge melken på markedet. Det samme gjelder grønnsaker fra sin egen grønnsakhage. Inntektene fra salget disponerer kvinnene selv.

Blant nomadene er det vanlig at kvinnene har sin egen flokk med geiter som de eier selv. Gjennom den er de økonomisk uavhengige av mannen.

Kvinnelig omskjæring

Omskjæring av jenter er en gammel tradisjon som ikke er knyttet til religion eller etnisk tilhørighet. Praksisen finnes i flere afrikanske land, og noen land i Midt-Østen.

Man regner med at så mange som 98 % av kvinnene i Somalia er omskåret. Inngrepet skjer i ung alder, vanligvis før jentene er 10 år.

Omskjæring fører ofte til helseproblemer, både i forbindelse med selve inngrepet og senere i livet, for eksempel ved menstruasjon, fødsel og seksuelliv. Leger og kvinnelige aktivister har derfor kjempet mot denne praksisen i mange år i Somalia. Man kunne derfor se en viss nedgang i større byer, mens det på landsbygda fremdeles er svært utbredt.

Det har vært diskusjoner omkring hvorvidt omskjæringspraksisen fortsetter i eksil. I 1995 kom lov om forbud mot kjønnslemlestelse i Norge. Det er hittil ingen som er dømt etter denne loven her. Foreløpig finnes det ikke seriøs forskning gjort i Norge som kan bekrefte eller avkrefte at kvinnelig omskjæring skjer her i landet. Barne- og familiedepartementet har bestilt en stor undersøkelse som ventes å være klar i løpet av 2008. Da vil man ha bedre kunnskap om hvorvidt det skjer i Norge og eventuelt omfang.

Det har imidlertid vært igangsatt en rekke tiltak for å informere nyankomne somaliere om lovforbudet og helsemessige konsekvenser av omskjæring. Mange somaliere i Norge arbeider aktivt mot denne praksisen, både i regi av det offentlige, frivillige organisasjoner og gjennom moskeen.

Mer informasjon finnes på www.okprosjekt.no og www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/andre/Kjønnslemlestelse.html?id=1025

Skole før og under borgerkrigen

Tidligere president Siyad Barre satte i gang en stor alfabetiseringskampanje på 70-tallet. Da somalisk ble skriftspråk i 1972 ble alle studenter og lærere sendt rundt i landet for å alfabetisere voksne og barn. Som et resultat av dette lærte 60 % av befolkningen å lese og skrive i de påfølgende årene. I tillegg til den offentlige skolen gikk mange barn på koranskole før eller etter ordinær skoletid.

Før borgerkrigen, da det offentlige utdanningssystemet fungerte, ble det utviklet et somalisk pensum, hvor somalisk språk ble brukt fram til universitetsnivå. Det ble undervist i fag som språk, matematikk, naturfag og samfunnsfag.

Borgerkrigen brøt ut i slutten av 1980-årene i Nord-Somalia og Siyad Barre ble jaget fra landet i 1991. Etter dette har det ikke vært noe offentlig utdanningssystem, og dette har medført at antallet analfabeter har økt. Det er grunn til å tro at svært mange av barna som er født og oppvokst under borgerkrigen har hatt minimal skolegang og derfor ikke kan lese og skrive når de kommer til Norge.

Under borgerkrigen er det blitt etablert privatskoler i noen områder av Somalia. Felles for disse er at man må betale skoleavgifter. Skolene er støttet av ulike humanitære organisasjoner eller av privatpersoner. På grunn av den politiske situasjonen er det ikke felles pensum, og skolene bruker for eksempel arabisk/muslimsk, italiensk eller engelsk system avhengig av hvem som støtter skolen. Det finnes også koranskoler i tilknytning til moskeene.

MØTET MED DEN NORSKE SKOLEN

Skole-hjemsamarbeid

Somaliernes møte med den norske skolen kan være problematisk. I Norge er det en forventning om utstrakt samarbeid mellom skole og hjem i forbindelse med barnas skolegang. Dette har ikke vært tilfelle i Somalia. Der hadde skolen eneansvar for barnas opplæring og utdanning. Lekser, foreldremøter, konferansetimer og ranselpost var ukjent. Mange av de nyankomne flyktningene har liten skolegang, og vil ha problemer med å forholde seg til skriftlig informasjon. Det er derfor en utfordring å formidle forventningene den norske skolen har til foreldrenes deltakelse.

Lese- og skriveopplæring

Et stor utfordring, både for somalierne og den norske skolen, er den store andelen av somaliske barn som ikke har lært å lese og skrive før ankomst til landet. I de større byene i Norge blir barn sendt til en mottaksklasse det første året etter ankomst. Der gis det lese- og skriveopplæring og opplæring i norsk. Deretter blir barna sendt tilbake til nærmiljøskolen og plassert i aldersbestemte klasser. Jo større barna er, desto mer problematisk er det å komme inn i klassen, da kravet til leseforståelse øker med alderen. Barna blir da svært avhengig av at skolene klarer å gi et individuelt tilrettelagt tilbud som ivaretar deres behov.

KRL

I Somalia ble det ikke undervist i religion på skolen. Opplæring i religion var foreldrenes ansvar, og for å ivareta dette ble koranskolene tilknyttet moskeene brukt.

For somaliere flest er det norske systemet med religionsundervisning på skolen helt ukjent. Når KRL i tillegg oppleves som lite nyansert og med stort fokus på kristendom, har dette ført til at mange somaliske foreldre har engasjert seg mot faget og søkt om fritak. En medvirkende årsak til at somaliske foreldre er bekymret for innflytelsen KRL har på barna, er at det ikke er etablert noen kvalitetsmessig god koranskole for somaliske barn i Norge. Mange foreldre føler at de selv ikke klarer å gi barna den religiøse opplæringen og veiledningen som kreves, og savner en god koranskole som kan ta seg av dette.

ANDRE UTFORDRINGER

Det norske velferdssamfunnet er regulert av lover og regler. Nordmenn flest har stor tillit til at kommunale og statlige systemer yter hjelp når en trenger det. Å ha tilgang til utdanning og helsetjenester er en selvfølgelighet for alle nordmenn. Så å si all informasjon om samfunnets tjenester, lover og regler formidles skriftlig.

Den somaliske staten brøt sammen på begynnelsen av 90-tallet, og det har siden da ikke vært noen sentral styring av landet. Det finnes ingen infrastruktur som stabil vann- og elektrisitetsforsyning. Offentlige systemer som skulle sikre innbyggenes helse- og utdanningsmessige behov finnes ikke.

Unntaket er Nord-Somalia/Somaliland¹ som i 1991 erklærte seg uavhengig av resten av Somalia. Siden da har det vært relativt rolig der, men heller ikke der fungerer sentrale samfunnsinstitusjoner slik nordmenn er vant til.

Mange av somalierne som nå kommer til Norge er helt ukjente med de mest sentrale kjennetegnene ved det norske samfunnet og hvordan velferdsstaten fungerer. Videre har de ingen tillit til og kunnskap om offentlige systemer. Det har de siste tiårene vært vilkårlige krigsherrer som har styrt landsbyen, deler av byen eller området de har bodd i. Ett eksempel er rettsvesenet. I dagens Somalia varierer rettspraksis fra område til område, i noen områder står islamsk lov sterkt, mens det i andre områder er den tradisjonelle somaliske rettstradisjonen, *xeer*, som brukes. Eventuelt brukes en kombinasjon av de to systemene. I de mest urolige områdene er det krigsherrene og militslederne som bestemmer.

For ansatte i det offentlige som skal møte nyankomne somaliere er det en utfordring å forstå at for mange er det å planlegge framtiden på den måten vi gjør noe nytt og uforståelig, og at det offentliges krav om handlings- og kvalifiseringsplaner lett framstår som irrelevant. Siden somaliere er høflige og har respekt for personer som representerer det offentlige, vil en oppleve at de nikker og er enige med sin saksbehandler om innholdet i slike planer, mens de i realiteten handler helt annerledes. For eksempel har alle somaliere økonomiske forpliktelser for familien i hjemlandet. Det å skaffe seg inntektsgivende arbeid raskt er derfor svært viktig. Det nye regelverket hvor det kreves inntekt for å kunne søke om familiegjenforening, medfører at mange nyankomne somaliere prioriterer det å finne arbeid høyere enn deltakelse i norskopplæring og arbeidstrening. Dette er medvirkende årsaker til at det offentliges handlingsplaner blir underordnet behovet for arbeid og penger.

---

1 Republikken Somaliland er ikke internasjonalt anerkjent.

ER SOMALIERNE SPESIELLE?

Det som er spesielt for somaliere sammenlignet med andre flyktningegrupper, er fraværet av en sentral myndighet i svært lang tid. I Ada Engebretsens¹ rapport sier en somalisk programkoordinator følgende: *"... andre (flyktninger) er kanskje vant med at det finnes kontorer hvor de kan få papirer osv., men de fleste somaliere har ikke hatt noen institusjoner. De har hatt med seg denne kulturen hit, og har ingen tillit til offentlige kontorer. De tror ikke på at søknadene de skriver fører til noen ting."*

Dette gjør at samarbeidet mellom somaliere og det offentlige blir vanskelig og mange misforståelser oppstår. Å arbeide for å oppnå tillit er viktig i forhold til alle flyktninger, men fordi somaliere har denne spesielle erfaringen er det kanskje viktig særlig i forhold til dem.

Det kanskje største problemet for nyankomne flyktninger er forventningene hos familien i hjemlandet. For somaliere er presset kanskje enda større enn hos andre flyktningegrupper, nettopp fordi sammenbruddet i hjemlandet er så totalt. De fleste somaliere i Norge får daglig telefoner fra slekt og venner som vil ha penger. En konsekvens av dette er at det er vanskelig for nyankomne somaliere å slå seg til ro i klasserommet og på arbeidstreningen. Det aller viktigste er å skaffe seg en jobb og tjene penger, slik at en kan sende noe hjem.

Mange av somaliere som kommer til Norge nå, både barn og unge voksne, har bare i liten grad kunnet gå på skole. Det er en stor utfordring, både for grunnsko-

Mange offentlig ansatte opplever at de kommer til kort i møtet med minoritetsbefolkningen. Det oppstår lett misforståelser som skaper frustrasjoner og det er behov for kompetanseheving.

¹ Engebretsen, 2004

len og voksenopplæringen, å legge til rette for tilpasset undervisning for denne gruppen.

Det som skiller somalierne fra andre grupper av nyankomne flyktninger er, i tillegg til det som er nevnt over, en høy andel av enslige forsørgere, antall barn og inntekt. Enslige forsørgere fra Somalia har svært mye lavere gjennomsnittlig yrkesinntekt enn andre enslige forsørgere.

I tillegg til dette er det viktig å nevne den medieoppmerksomhet somalierne som befolkningsgruppe har vært utsatt for. Mange somaliere opplever dette som en ekstrabelastning i en allerede vanskelig livssituasjon. Det negative bildet som er tegnet av somaliere, gjør at de som gruppe er mer utsatt for rasisme og diskriminering enn andre grupper¹.

På bakgrunn av informasjonen gitt over, kan en stille spørsmålet om somalierne har spesielle problemer og utfordringer i Norge, og om det derfor kreves særlig mye kompetanse og kunnskap om somaliere når de skal bosettes og integreres i et lokalsamfunn. Eller er det som somalierne opplever i Norge relevante problemstillinger også for andre nyankomne innvandrergupper?

Sverre Varvin skriver følgende:

*"De fleste flyktninger har mistet mye – tap av trygghet, av det hjemlige og vante, og tap av mange av ens nære enten gjennom voldelig død eller fordi man måtte forlate dem. Det er også tap av muligheter; muligheter som en vanlig utvikling ville ha gitt dem, ..."*²

---

1 Se rapport fra Senter mot etnisk diskriminering 2004

2 Varvin, 2003

Somaliske flyktninger har opplevelsen av tap til felles med andre flyktninger som kommer til Norge. Flyktninger har levd med uforutsigbarhet, enten i hjemlandet eller i flyktningeleir i nabolandene, og dette påvirker den enkeltes atferd.

Også på andre områder er problemene like. Mange opplever f. eks. møtet med den norske skolen/barnehagen som utfordrende. I mange land er skolen et sted hvor foreldrene ikke har hatt noen innflytelse og det ikke har vært forventninger om deltakelse fra foreldrenes side.

Mange synes det er vanskelig å praktisere sin religion i Norge og blir usikre på hvordan dette kan gjøres på en riktig måte. Foreldre er bekymret for hvilken påvirkning barna utsettes for og som de selv ikke har kontroll over. I barnehage, skole og SFO er foreldrene bekymret over om barna spiser mat som ikke er kulturrelt og religiøst akseptabel.

Mange flyktninger må ta til takke med arbeid i de minst attraktive sektorene, det vil si tungt fysisk og manuelt arbeid. Det er flere årsaker til dette, blant annet manglende eller "feil" kompetanse. Det vil si at mange har erfaring og kompetanse fra yrker som ikke finnes i Norge.

Svært mange innvandrere og flyktninger opplever arbeidsmarkedet som diskriminerende, og opplever at de til tross for gode kvalifikasjoner og språkferdigheter ikke får ansettelse.

HVA KAN GJØRES MED DISSE UTFORDRINGENE?

Fortsatt innsats fra det offentlige

Det offentlige har gjennom flere Stortingsmeldinger, handlings- og tiltaksplaner satt det flerkulturelle Norge på dagsorden. Det er nødvendig at dette arbeidet fortsetter, og at det flerkulturelle Norge blir et tema for fagdepartementene og i kommunene.

Kompetanseheving

Mange offentlig ansatte opplever at de kommer til kort i møtet med minoritetsbefolkningen. Det oppstår misforståelser som skaper frustrasjoner hos begge parter. Det er behov for kompetanseheving i offentlig sektor generelt, og i profesjonsutdanningene spesielt. I løpet av noen få tiår har befolkningssammensetningen endret seg mye, og særlig i de store byene. I Oslo er det nå ca 20 % av befolkningen som har ikke-vestlig bakgrunn, og i noen bydeler er tallet langt høyere enn dette. Mange ansatte tok sin utdanning da bildet var et helt annet, og tverrkulturell kompetanse var lite vektlagt. I dag er det mulig å ta slik videreutdanning ved noen høyskoler og universiteter, og det bør legges til rette for at ansatte kan benytte seg av dette tilbudet.

Hvis man øker den tverrkulturelle kompetansen i tjenesteapparatet vil dette øke forståelsen for det multietniske mangfoldet som mange møter i dagens samfunn.

Dette vil føre til større faglig trygghet hos de ansatte, og tjenestens kvalitet vil bli bedre.

Faktakunnskaper om et spesifikt land sier ikke nødvendigvis så mye om det enkeltindividet som den ansatte møter i sitt daglige arbeid. På bakgrunn av dette er det viktig å vri forestillingene om at somalisk ”kultur” utgjør det store problemet, til å skape forståelse for at kompetanse i mangfoldshåndtering er et viktigere redskap i hverdagen enn å kunne ”alt om alle kulturer”.

Synlige rollemodeller

Det er viktig å synliggjøre den kompetansen som finnes i minoritetsbefolkningen, og det er viktig å bruke den. Som vist opplever mange dyktige personer å måtte finne seg arbeid de er overkvalifisert til. Å ansette personer med minoritetsbakgrunn har mange fordeler, blant annet er det samfunnsøkonomisk fornuftig å bruke kompetansen disse personene har. For barn og unge med minoritetsbakgrunn er det viktig å vise at det lønner seg å ta utdanning og være en del av samfunnet. Det er også vår påstand at arbeidsgiver vil tjene på å ha en flerkulturell personalgruppe, og at dette vil gjøre alle ansatte bedre i arbeidet.

Krav til resultater

Det offentlige bevilger hvert år penger til kommuner og ulike frivillige organisasjoner for å gjennomføre tiltak som har minoritetsbefolkningen som målgruppe. Det er viktig at det offentlige stiller krav til mottakerne av prosjektmidler og andre typer økonomisk støtte. Det bør stilles krav om at tiltakene har et kvalitetsmessig godt innhold og kan vise til resultater i etterkant. Det må stilles samme krav til de frivillige organisasjonene som til kommunene. Flere somaliere setter spørsmålsteget ved om hvorvidt det gagnar somaliene at det ytes så pass mye penger spesifikt til tiltak rettet mot den somaliske gruppen år etter år, og etterlyser samordning av tiltak og prosjekter

NOEN GODE ERFARINGER OG TILTAK

Taxikurs i moskeen - somaliere hjelper somaliere

Mange somaliske menn bruker moskeen, og den er kanskje spesielt et tilholdssted for menn som ikke er i arbeid. For disse mennene fungerer moskeen som et sosialt møtested og et nettverk hvor man kan diskutere problemer og få tips og råd om hvordan man kan løse dem. Arbeidsledigheten blant somaliere var et problem som ble mye diskutert. For noen år siden begynte somaliere som hadde bodd lenge i landet å hjelpe sine landsmenn gjennom å holde teorikurs for taxisjåførere. For å bli godkjent som taxisjåfør i Oslo må man avlegge en kjentmannsprøve, og det var blant annet dette pensumet som ble gjennomgått. Det har gjennom årene blitt avholdt flere slike kurs. Resultatet er at det nå er svært mange taxisjåførere i Oslo med somalisk bakgrunn.

Dette er ett eksempel som viser at somaliene selv er opptatt av å hjelpe sine landsmenn gjennom frivillig innsats. Det er mange andre initiativ, blant annet leksehjelp for somaliske barn.

Leksehjelp

Høsten 2001 startet en gruppe somaliske foreldre en forening for å drive leksehjelp for barn i en bydel i Oslo. Målsettingen for arbeidet var, foruten å tilby leksehjelp, å drive foreldreveiledning, nettverksbygging, rekruttering av foreldre til frivillig arbeid og skape engasjement i lokalmiljøet. Stifterne av foreningen var også opptatt av å skape et møtested for barn med opprinnelse i ulike deler av Somalia for å motvirke motsetninger og splittelse mellom somaliere i Norge.

De første årene drev foreningen dette arbeidet uten noen form for offentlig støtte, og foreldrene bidro med egeninnsats og egenbetaling. I de siste årene har foreningen fått noe økonomisk støtte fra Oslo kommune. Foreldrene er fremdeles aktive i driften av leksehjelpen, selv om de nå får støtte fra det offentlige.

I 2005 er det ca 50 barn som har plass på leksehjelpen, og foreningen opplyser at det er ventelister for å komme inn.

Jenter og svømmeopplæring

En mindre kommune opplevde at somaliske foreldre tok jenter ut av svømmeopplæringen. Gjennom samtaler med foreldrene ble imidlertid skolen og foreldrene enige om at jenter opp til 12 år skulle delta i den ordinære svømmeopplæringen i skolens regi. Jenter over 12 år skulle delta på kvinnesvømming sammen med sine mødre en kveld i uka. Foreldrene måtte skriftlig forplikte seg til å la jentene delta på svømmeopplæring på kveldstid. Skolen mente at dette var en løsning som var god for alle parter. De mente at det viktigste var at jentene lærte å svømme, ikke hvem de lærte å svømme sammen med.

Minoritetsrådgivere

Bydel Alna i Oslo startet i 2001 opp et prosjekt hvor målsettingen var å ansette kompetente personer med minoritetsbakgrunn som rådgivere overfor fagtjenestene og egne landsmenn. Minoritetsrådgivere brukes både i forhold til kontakt med sosialkontor, barnevern og andre tjenester. Minoritetsrådgiverne kan også knyttes direkte til familier som trenger ekstra støtte. De er også mye brukt av bydelens introduksjonsprogram. Det er prosjektets erfaring at arbeidet med minoritetsrådgivere gir ringvirkninger i lokalsamfunnet og at ett resultat er at det har blitt satt i gang frivillige tiltak i bydelen.

Minoritetsrådgivertjenesten er et tiltak som ikke bare retter seg mot somaliere, men mot alle i lokalsamfunnet med minoritetsbakgrunn. Erfaring viser at mange med minoritetsbakgrunn opplever problemer i møte med tjenesteapparatet, dette er derfor ikke noe som er spesielt for somaliere.

Språkhomogene foreldremøter

En skole i Oslo opplevde at de hadde dårlig kommunikasjon med de somaliske foreldrene på skolen. Skolen hadde arrangert et eget foreldremøte med de somaliske foreldrene som ikke hadde fungert bra. Foreldrene mente at skolen ikke ga barna nok lekser, mens skolen mente at barna tvert i mot strevde med skolearbeidet. Skolen hadde ansatt somalisk tospråklig lærer, men foreldrene ville at stillingen skulle økes. Skolen hadde ikke mulighet til det. Skolens rektor og den

tospråklige læreren diskuterte hvordan de skulle bedre kommunikasjonen med de somaliske foreldrene på det neste foreldremøtet. På det neste møtet gikk kommunikasjonen veldig bra. Rektor mente at grunnen til dette var at de hadde forberedt seg godt, og at den tospråklige læreren hadde vært mer aktiv i møtet.

Språkhomogene foreldremøter kan også ha den effekten at foreldrene blir kjent med hverandre og kan utveksle erfaringer og diskutere seg i mellom hvilke forventninger man har til skolen.

Somalisk studentforening - www.somstudenter.wordpress.com

Somalisk studentforening ble etablert i 1993 av studenter med somalisk bakgrunn. I første omgang var det studenter ved universitetet i Oslo som var med, men nå er foreningen åpen for alle studenter med somalisk bakgrunn fra alle universiteter og høyskoler i Norge.

Studentforeningen arbeider aktivt for å motivere barn på ungdomsskole og videregående skole til å ta høyere utdanning. De besøker skoler og arrangerer et årlig utdanningsseminar. Her gis det informasjon om ulike utdanningsløp og somaliere som har fullført høyere utdanning holder foredrag for ungdommene. Studentforeningen arrangerer også leksehjelp for barn i Oslo.

I tillegg er medlemmene av studentforeningens styre aktive i samfunnsdebatten gjennom å skrive innlegg i aviser og delta i debatter på radio og tv.

Møllamodellen - medvirkningsbaserte metoder med fokus på lokale ressurser

Denne manualen tar utgangspunkt i Møllamodellen og de erfaringene Somaliaprosjektet har fått gjennom ulike opplegg i kommune-Norge. Manualen er laget i samarbeid med Ruth Nesje, partner i Sareptas AS (www.sareptas.no)

Manualen kan være et nyttig redskap i integreringsarbeidet. Den er skrevet for deg/dere som vil satse på reell brukermedvirkning gjennom å prøve ut ulike PLA-metoder (Participatory Learning and Action) i et LØFT-perspektiv (samhandling med fokus på ressurser og løsninger).

Manualen og Somaliaprosjektet er forankret i regjeringens målsetning om et inkluderende samfunn - alle skal få mulighet til å oppleve sosial tilhørighet og kunne delta i arbeids- og samfunnslivet (jf. Stortingsmelding nr. 6 2002-2003: Tiltaksplan mot fattigdom).

Manualen legger vekt på å inkludere somaliere i lokalsamfunnsutviklingen samt i de prosjekter som har som mål å bedre deres hverdag. Den viser hvordan du¹ som tilrettelegger kan gi somaliere og andre innvandrergupper muligheten til å påvirke og ta ansvar for eget liv og framtid.

For å sikre *empowerment* må tilretteleggerne bruke metoder som lar mennesker delta på egne premisser i møtet med sterkere grupper. Arbeidsmåten beskrevet i manualen fremmer aktiv deltakelse på møter og seminarer, og lar brukergrupper møte ansatte i førstelinjetjenesten ved sosial-, arbeids- og trygdekontor, og mennesker i frivillige organisasjoner, lag og foreninger m fl.

Tilretteleggere av samarbeidsprosesser kan bruke denne manualen til:

- Å skape arenaer
  - Som inkluderer alle grupper og enkeltindivider i meningsfulle dialoger og prosesser.
  - Hvor deltakerne opplever likeverd - i den forstand at alle blir hørt, sett og verdsatt for den de er.
- Å trekke berørte og viktige grupper med i utformingen av framtidens integre-

---

1 Vi vil bruke entallsformen "du" gjennom boken selv om vi også henvender oss til dere som leser manualen innen en gruppe.

ringsarbeid i kommunene.

- Å sikre tverrfaglig samarbeid og godt samspill.
- Å realisere: "Vi er alle eksperter på eget liv og virke".
- Å mobilisere og tydeliggjøre brukernes ideer og handlingsevne gjennom aktiv og anerkjennende dialog.

Manualen viser hvordan du kan legge til rette for samarbeidsprosesser mellom mennesker. Likeverdighets-prinsippet i empowermentstrategien åpner for gjensidig læring.

Metodene er løsningsfokuserte og tar utgangspunkt i det som fungerer i allerede eksisterende samarbeid. Målet for tilretteleggere er å finne mestrings- og løsningsstrategiene. Utgangspunktet er små og store suksesser - slik at deltakere ser muligheten av å gjøre mer av det som fungerer.

Case Lul – somalisk alenemor og student

Lul kom til Norge i 1994. Hun forteller: "For meg er den nye kulturen et nytt, åpent utgangspunkt, men det er viktig å ikke slippe min egen kultur og religiøse overbevisning."

I Somalia er familie og venner viktige i barneoppdragelsen. I Norge samarbeider hun med naboene – som hjelper til når det trengs; for eksempel når barna skal til skolen eller håndball-trening: "Da jeg kom til Norge var det ikke naturlig for meg å ha kontakt med de norske naboene, men nå er det en naturlig del av livet mitt," sier Lul.

Det er viktig for Lul at barna får rom til å utvikle seg. Hun vil at de selv prøver å finne løsninger på problemer. Så kan de diskutere problemet og mulige løsninger med Lul i etterkant. Lul er et eksempel på en person som tar grep vi mener er løsningsorienterte. Metodene i denne manualen bidrar til å løfte frem små og store grep slik at flere ser betydningen av dem.

Våre erfaringer har vist at de som klarer eksiltilværelsen best, er de som setter seg klare mål basert på egne ressurser og løsninger.

KORT INTRODUKSJON TIL METODER OG MØTEFORM

PLA-metodikken (Participatory Learning and Action) har fokus på deltakerne og deres erfaringer og innspill. Metodene sikrer reell medvirkning gjennom en styrt dialog bygget på anerkjennelse av hverandres synspunkter.

PLA har vokst fram gjennom flere tiår i møtet mellom utviklingsarbeidere og mennesker i den tredje verden. Metodene møter behovet for et metodisk verktøy som legger til rette for brukermedvirkning. Det er mange ulike PLA-metoder, og vi har tatt utgangspunkt i to enkle metoder – som lett kan læres og anvendes. Vi bruker metodene på møter og i dialogkonferanser.

Erfaringslæring gjennom dialogkonferanser

Målet med erfaringslæring er at grupper kan møte hverandre for å lære av hverandres erfaringer.

- Det er viktig med medvirkning og felles refleksjon.
- Deltakerne må lytte til hverandre for å sikre gjensidig læring. Brukergruppers meninger er like viktige som andre gruppers meninger.
- Deltakerne må stille åpne spørsmål som henter frem den andres ideer og analyser.
- Erfaringslæringen bekrefter at alle har kunnskap som er viktig i utviklingsarbeid, og det gir stolthet.
- Vi får gode ideer, blir kjent med nye mennesker og danner nye nettverk.

Dialogkonferanse som konferanseform

Selv om alle viktige personer er tilstede på et samarbeidsmøte eller seminar, så kan du ikke være sikker på at de deltar og fremmer sine egne mål og ideer. Ved å bruke dialogkonferansen kan tilretteleggere sikre at alle deltar aktivt gjennom bruk av blant annet PLA-metoder. Somaliaprojektet har arrangert dialogkonferanser i Andebu, Fredrikstad, Stange og Bodø kommune samt et opplegg for Sandvika sosialkontor i Bærum. Les rapporter på www.moella.no/Somalia.

Gå tidlig ut med ideen og involver personer som kan gi viktig informasjon

Du kan få svar på f. eks. disse spørsmålene: Hvilke muligheter har vi? Hva kan vi lære av hva vi har fått til? Hva er vi gode på? Hva er viktigst neste år? Hvilket lokalsamfunn ønsker vi oss? Hva kan jeg bidra med? Hvordan kan vi utvikle det nye prosjektet?

Nøkkelen til gode løsninger er å involvere flest mulig tidlig i prosessen for å få et bredt grunnlag for senere beslutninger. I Andebu deltok både somaliere og ulike frivillige organisasjoner. SAREPTAS har brukt metodene i skoler, barnevernet, psykiatrien og fengselsvesenet – steder preget av status- og maktforskjeller. Konferansene har styrket brukernes innflytelse.

Deltakerne på dialogkonferansene deler du inn i små grupper. Gruppene får utdelt en oppgave, flipover-ark, tusjer og gule Post-It lapper (se eksempel på oppgaveark i del 2).

Deltakerne jobber etter en metodebeskrivelse som sikrer struktur i prosessen samt at de som gruppe prioriterer det de mener er viktigst for dem eller prosjektet – tiltak som kan gjennomføres i hverdagen og føre til nye handlinger.

Fokuset er på sak/innsjutt, og ikke hvem som kommer med de forskjellige forslagene. Gruppen presenterer resultatet samlet.

Andebu – et kommunalt case

Andebu kommune er en jordbrukskommune og nærmeste by er Tønsberg. 17 somaliere flyttet til kommunen i 2004.

Tema for dagen: Hvordan kan vi bli bedre kjent, og hva kan vi få til sammen?

Dagen i Andebu ble delt inn i tre deler: **Informasjon** Kunnskap om møtet med en annen kultur. **Dialog og Samarbeid** hvor deltakerne jobbet i grupper og brukte PLA-metoder for å sikre deltakelse.

Viktige erfaringer fra Andebu:

- Det er viktig med kjennskap til hverandres ulike rammer – kulturelle, økonomiske etc.
- Det gir trygghet å kunne bruke eget språk.
- Det er viktig å fokusere på de små tiltakene, og ikke de store (som det er vanskelig og tidkrevende å sette i gang).
- Både somaliske og norske deltakere må ta ansvar for planlagte tiltak. De må ha felles ansvar og samarbeide om tiltakene.
- Det er viktig å få mulighet til å møte hverandre i en annen situasjon enn den vanlige (som saksbehandlerens kontor).
- Det er viktig å tenke langsiktig, og å gi prosesser den tid de trenger slik at man får involvert alle viktige grupper.

Målet med opplegget i Andebu var å skape en arena med fokus på løsninger og lokale ressurser – hvor deltakerne kunne diskutere felles mål. Kommunen, politikere, frivillige organisasjoner og somaliere deltok.

Les mer om gjennomføringen av heldagsopplegg i del 2.

Medvirkningsbaserte metoder med fokus på ressurser og løsninger

Som tilrettelegger av PLA-prosesser i et LØFT-perspektiv har du fokus på

- At deltakerne i samarbeidsprosessene må prioritere det som fungerer i allerede eksisterende samarbeid – framfor det som ikke fungerer. Og se framtidso ønsker framfor problemer.
- At deltakerne formulerer hva de ønsker mer av – med utgangspunkt i hva deltakere gjør i konkrete situasjoner.
- At fremtidso sket til deltakerne beskriver hva som vil erstatte problemet – ikke fraværet av problemet.
- Å fremme diskusjoner om perioder, situasjoner og hendelser der problemene var mindre.
- At deltakerne selv analyserer fremskrittene som er oppnådd – til tross for problemene.

En aktiv og engasjerende arbeidsform sikrer at alle bidrar - det blir lettere å gå fra ord til handling.

MØLLAMODELLEN - ET PRAKTISK VERKTØY FOR MEDVIRKNINGSBASERTE MØTER OG WORKSHOPS

Ved planlegging og utarbeidelse av opplegg i tråd med Møllamodellen er det viktig å tilpasse temaet og formen til de lokale behovene. Det må være en klar hensikt, som alle er kjent med.

Møllamodellen består av tre moduler: **Informasjon**, **Dialog** og **Samarbeid**. Innholdet i hver av modulene tilpasser du til utfordringene du vil jobbe med.

Hvordan gjennomføre et heldagsopplegg, skritt for skritt

Planmøte i forkant

Det er viktig å få kartlagt hva de involverte ønsker å få ut av dagen, og hvilke tema og spørsmål deltakerne skal arbeide med. Vi anbefaler tilretteleggere å arrangere møter med kommunen og somalierne før opplegget hvis det er mulig. Det viktigste for planleggingsmøtene er at alle grupper er representert.

Gjennomføring av selve dialogkonferansen

Modul I - Informasjon

Denne modulen skal gi nødvendig kjennskap til brukergruppene. Erfaringer har vist at informasjon er spesielt viktig i flerkulturelle sammenhenger – for å legge til rette for en gjensidig flyt av kunnskap og erfaringer.

Somaliaprosjektet har valgt å holde foredrag om somalisk kultur og historie, og utfordringer somaliere møter i det norske samfunnet. Målet er ikke at deltakerne skal bli eksperter på hverandres kultur, men ha nok innsikt til å sikre bedre dialog og samarbeid.

Hvis det er mulig, bruk lokale ressurser som foredragsholdere i denne delen – enten det er bosatte somaliere eller andre innbyggere.

Modul II - Dialog

I Modul 2 er fokuset på deltakernes egne erfaringer og ideer. Det er viktig å inkludere både somaliere og de førstelinjensansatte slik at synspunktene til begge grupper kommer fram. Her bruker du gruppediskusjoner.

Møllamodellen prioriterer å skape trygge rammer rundt deltakerne. I dialogmodulen deles gruppene basert på språk. For å sikre bredest mulig representasjon blant somaliere er det en fordel å dele inn i kvinne- og mannsgupper. Erfaringen er at menn og kvinner ofte har ulike ideer og et annet fokus for framtiden.

Modul III - Samarbeid

I tredje og siste modul er målet å fremme et kreativt samarbeid mellom somaliere og førstelinjetjenesten. Andre grupper som kan trekkes med i prosessen er for eksempel frivillige organisasjoner. Med bred deltakelse er det større muligheter for at deltakerne ser ideer og forslag som passer lokalmiljøet og de ulike aktørene.

Somaliere diskuterer forslag i dialogmodulen.

Deltakere i en blandet gruppe under samarbeidsdelen.

I denne modulen blander du gruppene slik at somaliere/innvandrergupper og ansatte i førstelinjetjenesten jobber sammen. I de blandede gruppene sammenligner deltakerne resultatene fra forrige gruppe, og ser om de kan komme fram til felles mål og hva den enkelte kan bidra med.

Strukturen og nødvendig utstyr i prosessen

Møllamodellen bruker enkle virkemidler for å sikre at alle kommer til orde, og får snakke fritt uten å bli avbrutt. Hver gruppe tar utgangspunkt i dagens oppgave.

Deltakerne bruker Post-It lapper til å skrive ned sine ideer og forslag. Gruppen samler forslagene og lager en felles oppsummering. Etter dette blander du gruppene og det kreative samarbeidet starter. Nå skal deltakerne bli enige om felles mål og gode tiltak.

Eksempler på oppgaveformuleringer fra seminarene:

- Hvordan ønsker vi at somaliere skal ha det i framtiden?
- Hvordan kan somaliere og sosialtjenesten aktivt bidra for å oppnå målene?
- Hvordan kan vi sammen skape et inkluderende og godt lokalsamfunn å bo i?

Deltakerne bruker gule lapper til organisering av ideer. Her samarbeider kommuneansatte fra forskjellige sektorer.

Eksempel på metodebeskrivelse fra Bodø:

Spørsmål: Hvordan kan vi sikre videreutviklingen av det gode samarbeidet i kommunen?

Utstyr: Legg flipover-ark ut på bordet. Hver deltaker får utdelt Post-It lapper og tusj. Deltakerne utpeker en gruppeleder (maks 5 lapper pr. person).

Skrutt 1: Hver deltaker skal for seg selv skrive ned det hun/han synes er viktig i forhold til spørsmålet. Skriv enkelt og tydelig – ikke lange setninger (ca. 10 min).

Skrutt 2: Presentasjon i gruppen: Gruppeleder sørger for at hver deltaker får presentert sine lapper. Presenter lappene gjennom "runder", og legg de på flipover-arket. Det presenteres én lapp pr. runde. De andre i gruppen skal ikke komme med innvendinger – bare korte oppklaringsspørsmål (ca. 20 min).

Skrutt 3: Gruppen jobber sammen og legger lapper som "ligner" på hverandre sammen til tre grupper. Lag så en felles formulering av bunkene, og skriv dette ned på flipover-arket på bordet. Skriv på gruppenummer og de tre viktigste områdene dere kom frem til (ca. 30 min).

Skrutt 4: Gruppene blander vi slik at de kommunalt ansatte og somalierne er representert i hver gruppe. De nye gruppene sammenligner hva de har kommet frem til, og ser om de kan enes om felles mål og hva de kan bidra med (ca. 40 min).

Utarbeidet i samarbeid med Ruth Nesje, partner i Sareptas AS.

Ulike forslag som har kommet fram:

- Lokalt demokratikurs for flyktninger.
- Svømming og aerobic for kvinner.
- Lokale foreninger inviterer til samarbeidsmøter.
- Opprette somaliske foreninger.
- Etablere flyktningeguideordning.
- Lokale somaliske ressurspersoner holder Somalia-foredrag.
- Arrangere temakvelder hvor somaliere inviterer norske.
- Somalisk matkurs arrangert av somaliske damer for norske og somaliske damer.
- Lokal leksehjelp i samarbeid med somalisk forening.
- Mellomstasjonskontakt: somaliske ressurspersoner hjelper nyankomne somaliere.
- Fast tid for tolk på flyktningekontor.

Anbefaling: Bruk av PLA-prosesser behøver ikke å begrense seg til å arbeide frem lister med forslag som den ovenfor. De enkelte forslagene ovenfor kan videreutvikles gjennom andre PLA-metoder for å få et bedre grunnlag for prosjektdesign og gjennomføring.

Evaluerings

Seminarene avslutter vi med en evaluering av opplegget for å sikre at målene for dagen er oppfylt, og for å se hvordan deltakerne har opplevd dagen.

En enkel og effektiv PLA-metode er "Evalueringshjulet". Dette er en sirkel som er delt opp i 4, 6 eller 8 felt. Et eksempel på temaer som kan evalueres er: *Informasjon, Metode, Nytte av dagen, Samarbeid/kommunikasjon, Kulturinformasjon, Egen deltakelse etc.*

Hver deltaker tegner en strek fra midten av sirkelen i hvert av feltene. Jo lengre streken går utover i sirkelen, jo bedre mener deltakeren at temaet har fungert for ham eller henne.

Oppfølging i ettertid

Etter gjennomført prosess er det viktig å dokumentere resultatet og bli enige om ansvarsforholdene. For deltakerne er dette en referanse i det videre arbeidet.

Det er viktig å bli enige om ansvarsfordeling og videre møter for å sikre at prosessen ikke dør. Motivasjon og suksess er avhengig av at noen tar ansvar og at de enkleste tiltakene blir gjennomført og synliggjort for alle som deltok.

VIKTIGE ERFARINGER I BRUK AV MØLLAMODELLEN

God planlegging gir beredskap til å møte uforutsette hendelser. Planleggingsmøter er viktig. Ved å involvere alle grupper som skal delta på en erfarings- eller dialogkonferanse (eller annet PLA-opplegg) får du kjennskap til lokale forhold som kan være avgjørende for de prosessene du ønsker å starte. Gjennom slik kjennskap kan tilretteleggere hindre at ulike fraksjoner og interesser dominerer samarbeidsprosessen, og dermed hjelpe andre deltakere med å fremme egne ideer og mål.

Resultatene av arbeidet på seminarene er deltakernes eiendom. Deltakerne har hele tiden hovedrollen – ikke tilretteleggerne. Utfordringer og løsninger eies lokalt av somaliere, andre deltakere og oppdragsgiver.

Oppfølging og tilbakemeldinger til deltakere. Ansvar for å følge opp og å implementere forslag ligger hos deltakerne – både *somaliene* og de andre *deltakerne*. Alle deltakere bør også få tilbakemelding om framdrift i forhold til de tiltak som settes i gang etter konferansene. Ved å prioritere enkle tiltak etter et opplegg, og å gi tilbakemelding umiddelbart, vil deltakerne oppleve at deres innsats har betydning. Det motiverer for ny deltakelse senere i samarbeidsprosessen.

Somaliere som ressurspersoner. Bruk somaliere som ressurspersoner – f. eks. til å holde innlegg som belyser et problem eller en utfordring ut fra deres kunnskap og erfaringer. Som tilrettelegger oppfordrer du somaliene til selv å skape diskusjon og egne analyser.

Forskjellige ønsker og fokus kommer frem med kvinne- og mannsgupper.

Motiver gjerne somaliske foreninger til selv å ta hovedansvaret for planlegging og gjennomføring av opplegg.

Andre punkter som er viktige:

- Deltakerne begynner en læreprosess på seminarene som du bør følge opp.
- Du kan etablere en felles front og få fram felles rammer og felles løsninger.
- Ting tar tid – og nordmenn setter ofte av for liten tid.

AVSLUTNING

De prosessene Somaliaprojektet har tilrettelagt har hatt fokus på kommunikasjon, noe manualen bærer sterkt preg av. Somaliaprojektets langsiktige mål om et mer tilrettelagt tjenestetilbud krever at kommunene og somalierne kommuniserer med hverandre. Deretter kan de sammen komme fram til best mulige tjenester og samspill.

Møllamodellen, som denne manualen beskriver, er utviklet for å finne fram til gode kommunikasjons- og samhandlingsmønstre.

Et kjennetegn for modellen er at den er fleksibel, og at konteksten og ikke metodene avgjør hvordan workshops gjennomføres.

Modellen og metodene kan brukes i en rekke ulike kontekster som foreldremøter, gruppemøter, jobbklubber, store samlinger i kommuner etc. - det vil si i små eller store fora. Det viktigste er å etablere en arena hvor alle føler seg trygge, og hvor alle kommer til orde - på egne premisser. Ingen skal være overordnet den andre, og alle får lov til å være eksperter på eget liv.

Manualen er bygd opp slik at offentlige kontorer, innvandrersamfunn og folk med god kjennskap til flerkulturelle kontekster skal kunne bruke metodene og dermed være med på å skape gode arenaer.

Våre erfaringer viser at integrering og inkludering må gå hånd i hånd hvis en skal lykkes. Stortingsmelding nr. 6 2002-2003: Tiltaksplan mot fattigdom viser at det er vårt ansvar å legge til rette for gode inkluderingsprosesser.

Fortsatt er det lang vei å gå, og det kreves at det etableres og videreutvikles gode og felles arenaer for samarbeid. Det er innenfor dette området Møllamodellen har bidratt og gjort sine erfaringer. Vi ser klart nytteverdien av at dette videreutvikles av flere aktører.

VEIEN VIDERE

Somaliaprojektet ved Mølla Kompetansesenter ble avsluttet i 2005. Siden den gang har vi veiledet og brukt metodikken i ulike kontekster og i ulike grupper. Vi har brukt metodikken i forbindelse med prosjektet "Irakerne i Skien", hvor den

ble brukt som grunnlag for en kafedialog, og i Tsjetsjenia-prosjektet i Bærum kommune. Videre har vi brukt samme type metodikk som grunnlag for brukerevaluering av Introduksjonsordningen i Sandefjord kommune, en dialogkonferanse for prosjektet Ny sjanse i Bærum kommune, og i forbindelse med en brukerundersøkelse på Mølla Kompetansesenter.

Ved å bruke metodikken i brukerundersøkelser, fokuseres det på deltakeren som eksperter. Deltakeren får dermed rom til å komme med konstruktive tilbakemeldinger som kan bidra til å bedre tjenestetilbudet med utgangspunkt i deltakerens reelle behov.

Eksempler på oppgaver som er blitt brukt som del av brukerundersøkelsene er:

- Hva har vært mest nyttig for deg, for at du skal komme ut i arbeid?
- Hva kunne vært gjort annerledes for at du skulle komme raskere ut i arbeid eller utdanning?

I denne type evalueringer benytter vi oppgaver som er med på å kartlegge hva som har fungert godt, og hva som kunne ha vært gjort annerledes.

Brukerevalueringene er delt opp i en informasjonsdel og en dialogdel. Informasjon er viktig for å sikre at alle deltakerne vet hva de deltar i, og hvorfor de deltar. Dialogdelen er viktig for at deltakerne sammen skal kunne ta utgangspunkt i egen situasjon, og kunne diskutere med andre for å se nye muligheter og løsninger. For å sikre en viss grad av anonymitet, bruker vi her ikke Modul III - Samarbeid. i Møllamodellen hvor oppdragsgivere og brukere møtes.

Tilbakemeldingene fra evalueringene er at deltakerne opplever at de har fått komme med sine synspunkter, og at de utvikler seg selv ved at de får reflektere over egne muligheter. Mer tradisjonelle former for evaluering gir ikke denne muligheten.

Oppdragsgiverne sier at de gjennom denne formen for brukerevaluering får et godt overblikk over deltakernes behov, erfaringer og deres konstruktive forslag til forbedringer.

Det som gjenspeiles både i brukerevalueringsopplegget og i Møllamodellen, er at deltakerne blir satt i sentrum og er del av en trygg arena som gir rom for egenrefleksjon og dialog.

Denne gjennomgangen viser at vi har brukt og videreutviklet Møllamodellen i etterkant av Somaliaprojektet. Vår erfaring så langt er at det er en metode som egner seg svært godt i klientrettet arbeid i ulike kontekster. Metodikken er et nyttig verktøy som fremmer deltakelse og inkludering av flyktninger og innvandrere i norske lokalsamfunn.

Manualen er utarbeidet av Camilla Bildsten, Aweys Sharif Abdisamad og Christopher Hansen

Bolig – en menneskerett

Leieboerforeningens (LbF) somaliaprojekt tar utgangspunkt i FN sin menneskerettighetserklæring der retten til bolig er en av de grunnleggende menneskerettighetene.

LbF er en organisasjon som ble stiftet i 1933 og som har mer enn 70 års erfaring innen boligpolitikk, bomiljø og husleielov.

Foreningen er opptatt av at alle skal ha et bra sted å bo, at folk skal få bo i et bra bomiljø og at deres rettigheter skal bli ivaretatt.

I lang tid har foreningen ønsket å få flere med innvandrerbakgrunn som vanlige medlemmer i foreningen, som ansatte og som styremedlemmer.

Fra sommeren 2004 har LbF hatt et eget prosjekt som har fått navnet ”Somalia-prosjektet”. Prosjektet tar utgangspunkt i at norsk-somalier i Norge selv kjenner sine ønsker og behov når det gjelder å bo og å det å ha et godt bomiljø, og at LbF skal overføre en del av sin kompetanse til deltakerne i prosjektet.

Vi har utviklet et 20-timers kurs som går over 10 ganger. Våre erfaringer er at et 20-timerskurs er av passe omfang, og vi vil også tilråde at kurset går over 10 ganger slik at deltakerne får bearbeide og reflektere over inntrykk underveis.

Somalier på boligmarkedet

Utgangspunktet vårt er at vi ser at somalier som mange andre innvandrergupper i stor grad sliter med å finne seg et sted å bo, de sliter med å passe godt nok på boligene og de sliter med å tilpasse seg alle de skrevne og uskrevne reglene som finnes i et norsk bomiljø.

Hjelpeapparatet som skal bistå somaliene med å finne et sted å bo kjenner for lite til somaliernes bakgrunn og deres behov, de legger i for liten grad vekt på å finne ut hvilke behov somaliene har og de legger i for liten grad vekt på å lære gruppen opp til å selv å kunne ta vare på en bolig og til selv å finne fram på boligmarkedet.

I stedet for å satse på empowerment der somalierne selv får opplæring i å løse sine egne problemer, har man i stor grad oppdratt somalierne til å bli mottakere av offentlig boligbistand. Vårt mål er at somalierne i like stor grad som etniske nordmenn skal bli selvhjulpne på boligmarkedet.

Behov for opplæring og informasjon

Svært mange av dem som skal bistå somaliere med å finne bolig vil trenge kunnskap om somaliere og Somalia, vår erfaring er at de fleste har like lite kunnskap om denne gruppen som det LbF hadde da vi startet opp vårt prosjekt sommeren 2004. Vi viste svært lite om gruppen, hvilke behov de hadde osv. Etter at prosjektet nå har pågått i 15 måneder vet vi litt mer, men vi er på ingen måte utlært.

Svært mange somaliere har ikke fått opplæring i hvordan det norske boligmarkedet fungerer, de kjenner ikke til hvordan støtteordningene fungerer, de vet ikke hvordan uskrevne og skrevne regler i bomiljøet er eller hvordan de selv skal gå fram for å passe på sin egen bolig.

Konfliktområder

Vi opplever at svært mange somaliere har urealistiske forventninger til hvilken standard de skal få på sin nye bolig og hvor stor den skal være.

Vi opplever også at norske myndigheter lokalt tror at man kan plassere ut store grupper innvandrere i et bomiljø uten oppfølging og uten å tenke gjennom hvordan man skaper gode og trygge bomiljøer.

Vi opplever at det som skaper konflikt med naboer i et bomiljø er:

- Mye støy
- Lukter man ikke kjenner som norske
- Trappevask som ikke blir utført når den skal
- Sjøppel som flyter rundt
- Barn som leker innendørs
- Barn som ikke legger seg til normale norske leggetider
- Beboere som ikke overholder husordensregler
- Beboere som har store tunge gardiner trukket for alle vinduer
- Beboere som kaster ting ut av vinduer

Det som skaper konflikt med kommunen er

- Mangel på vedlikehold av bolig
- Store tunge gardiner trukket for alle vinduer som blant annet kan føre til dårlig inneklima og sopp
- Mangel på utluftning som kan føre til sopp
- Feil vask i bolig som kan føre til sopp

Behov for felles arenaer

Det er helt klart behov for felles arenaer der hjelpeapparatet og somalierne selv kan møtes for gjensidig dialog og gjensidig opplæring.

LbF understreker at begge grupper har behov for opplæring og at det er grunn til å tro at det er mye feilkunnskap hos begge grupper, noe som fører til dårlig bomiljø og feil bruk av boligene.

Man kan ikke motta et menneske rett fra Somalia og plassere vedkommende i en bolig på Tøyen uten å gi vedkommende opplæring i hvordan han/hun skal passe på boligen sin: Hvordan vaske, hvordan innrede, hvordan lufte ut, hvordan tømme sluket, hvordan male, hvordan tømme søppel, hvilke skrevne og uskrevne regler gjelder i bomiljøet osv.

Vi møtte en svensksomalier som sa at det hadde gått 10 år før han for første gang ble invitert inn i et svensk hjem, og som han sa: Hvordan skal somalierne vite hvordan de skal innrede sine hjem når de ikke får se hvordan det ser ut inne i en bolig i sitt nye hjemland?

Felles arenaer kan skapes på ulike måter, vår måte å skape en arena på var gjennom et 20-timers kurs. Kurset er egentlig ikke et mål i seg selv, men blir en arena der norske hjelpere møter somaliere og der begge grupper i løpet av kurset lærer av hverandre.

Rekruttering av deltakere til felles arenaer (20-timerskurset)

Mange opplever at det er vanskelig å få somaliere til å komme til frivillige informasjonsmøter. LbF løste dette problemet med at vi ga en liten belønning til dem som deltok. Deltakere fikk en sum penger per kurskveld og fikk betalt i forhold til oppmøte. De ulike kurslederne fikk betalt av sine respektive arbeidsgivere, så med andre ord fikk både deltakere og kursledere betalt – noe som gjorde at man deltok på like vilkår.

Leieboerforeningen har utviklet et 20-timers kurs som går over 10 ganger. Erfaringer er at et slikt kurs er av passe omfang fordi det gir deltakerne tid til å bearbeide og reflektere over inntrykk underveis. Her er noen av kursdeltakerne under en pause.

Innhold og kursplan

Vi hadde behov for å lage en kursplan for vårt kurs og gjengir den her på de følgende 7 sidene. Den er ikke uttømmende, men kun ment som et eksempel. Den må tilpasses deltakere, kursledere og lokale behov.

Kursplan og tips til gjennomføring ligger som vedlegg til rapporten.

Hva gir vi opplæring i?

Vi opplever at somaliere er verken dårligere eller bedre enn andre nye innvandrergupper i Norge. Alle nye grupper som kommer til Norge vil ha behov for opplæring i hvordan man bor i "Det norske hus" og hvordan man skal forholde seg til sine naboer.

Vi ser også at når nye innvandrergupper blir plassert sammen med andre innvandrergupper og sosialt svake grupper, så mister man de gode rollemodellene som kunne være med på å hjelpe dem inn i det norske samfunnet, både i forhold til det å bo og på andre måter.

Vi opplever somalierne som en svært stolt folkegruppe som ikke har lyst til å stå fram og fortelle at de mange steder lever under uverdige forhold, og at de en-

kelte ganger bevisst feilinformerer andre for å unngå å fortelle hvor dårlig deres bostandard egentlig er.

Vi tror at feilinformasjon og urealistiske forventninger til bolig og bostandard kan være med på å skape problemer når myndigheter og somaliere skal kommunisere sammen.

VEDLEGG:

OVERSIKT OG FORKLARING TIL KURSENE

Samling 1: Bli kjent med hverandre

Tema for samling: Bli kjent med hverandre, bli kjent med Leieboerforeningen og få vite mer om hvordan kurset vil bli lagt opp.

Innledere: Mohamed og Christian.

På en slik samling bør man lage et opplegg for å bli kjent med hverandre. Dersom gruppen ikke kjenner hverandre noe særlig på forhånd så er det greit å bruke øvelser som gjør at de blir trygge på hverandre og blir kjent med hverandres navn.

Siden våre grupper kjenner hverandre på forhånd kan vi anbefale en øvelse som heter "typisk norsk" og som er hentet fra <http://www.lnu.no/ressurser/bliinterkulturell/typisk.html>

Typisk norsk

Vi snakker ofte om ting som er "typisk norsk". Det vi da peker på, er norske kulturelle egenarter som for eksempel 17. maifeiring, mat som rakfisk, mølje og brunost, eller våre følelser for naturen. Men norskhet kan like gjerne handle om vurderinger og verdier som vi bærer med oss og som styrer vårt handlingsmønster og våre reaksjoner. Det kan også handle om oppførsel (nordmenn på pakketur i syden), oppdragelse, syn på barn o.l. Vi har også alle forskjellige engstelser. Vi er redde for krig, sykdom, og ulykker. Er vi redd for alt som er ukjent? Finnes det spesielle norske uttrykk for frykt?

Mål

- Oppdage det "egne – meg selv og det norske. Ved å bli trygg på seg selv kan en møte det fremmede med respekt og forståelse.
- Forsøk på objektiv analyse av "det norske selvbildet".

Materiell

- flipover, skrivesaker.
- Tape.
- Brosjyrer fra LbF.
- www.lbf.no.

Gjennomføring

- Del opp i grupper på fire-fem deltakere.
- Gi hver gruppe et flipover-ark. Be hver av gruppene skrive opp det som er typisk norsk. Du kan gi hver gruppe forskjellig tema, for eksempel:

Gruppe 1: norsk kultur (tradisjoner, skikker, mat, musikk, litteratur, osv.)

Gruppe 2: norsk oppførsel

Somaliakurset til Leieboerforeningen fikk mye omtale i media. Deltakerne stod gjerne fram, og all publisiteten bidro til å skape en positiv stemning i gruppen.

Gruppe 3: norske verdier

Gruppe 4: norske engstelser/redsler

Forsøk å finne noe som er spesielt for nordmenn.

Diskusjon i plenum

Avhengig av tid og hva du ønsker å fokusere på; velg et passende samtaleområde:

- Hvordan ser en "nordmann" ut? Kom med ideer om hvordan dere mener en typisk nordmann bør se ut.
- Hva er absolutt norsk og tvers igjennom unikt for Norge av punktene vi har listet opp?
- Hva er ugjenkallelig og grunnleggende for vår norskhet – dvs. noe som nordmenn ikke er villige til å endre på eller som ikke bør forandres?
- Hvor norsk er norsk kultur? Hva påvirker oss og hva er det som forandrer oss?
- Hva lar seg forandre og hva bør vi endre på?
- Forsøk så ærlig som mulig å liste opp vanskene som oppstår når folk fra forskjellige kulturer møtes – hvordan kan vi motvirke disse?

- Hva bunner disse tenkte vanskene i?
- Hva er det vi først og fremst er redde og engstelige for?
- Har dette noe med fordommer og rasisme å gjøre?

Vi kan også gå et skritt videre og diskutere spørsmålene:

- Hvordan ville verden se ut om norske vaner, verdier og oppførsel skulle råde overalt?
- Hva er du villig til å avstå fra som nordmann (somalier) i et annet land? Hva ville du aldri avstå fra/endre på?
- Hvordan ville du oppføre deg som innvandrer i et annet land? Hvor norsk (somalisk) ville du være?

Tips til veilederen

Denne øvelsen utløser ofte en god del diskusjon blant deltakerne. Du bør ha forberedt deg på forhånd på hvor langt du vil at øvelsen skal gå. Noen ganger vil du også oppdage at det kan være best å avbryte en diskusjon hvis du merker at gruppen mister konsentrasjonen om det øvelsen tar for seg.

Samling 2: Husleieloven

Tema for samling: Husleieloven og husleiekontrakt.

Innleder: Det er viktig å ha en innleder på dette området som kjenner husleieloven og som har kunnskap om husleiekontrakter.

Aktuelle lover: Husleieloven.

Mål

Målet med denne samlingen er at deltakerne skal bli kjent med at det finnes en husleielov og at de skal bli kjent med hovedpunktene i denne loven. Deltakerne skal også få kjennskap til husleiekontrakter og hva det som står i husleiekontrakten faktisk betyr.

Materiell

- Flipover, skrivesaker.
- Husleieloven.
- Husleiekontrakt
- Brosjyrer fra LbF
- www.lbf.no.

Gjennomføring

Den første delen av samlingen blir organisert som klassisk skoleundervisning der innlederen går gjennom husleieloven og en husleiekontrakt.

Dersom man har tid kan deltakerne få en "case"-oppgave der de må anvende husleieloven på en konkret sak.

Diskusjon i plenum

- Visste dere at det finnes en husleielov?
- Har dere en husleiekontrakt der dere bor i dag?

Tips til veilederen

En gjennomgang av husleieloven kan fort bli svært kjedelig for mange, og dersom deltakerne ikke er sterke i norsk er dette vanskelig å få til. Det er derfor lurt å legge inn eksempler, trekke inn deltakerne osv.

Samling 3: Husbanken

Tema for samling: Husbanken og hvilke tilbud den har.

Innleder: En innleder som har kunnskap om Husbankens støtteordninger.

Mål

Målet er å gi deltakerne grunnleggende kjennskap til Husbanken og de ulike støtteordninger som Husbanken forvalter.

Materiell

- Flipover, skrivesaker.
- Brosjyrer fra Husbanken.
- www.husbanken.no.

Gjennomføring

Den første delen av samlingen blir organisert som klassisk skoleundervisning der innlederen går igjennom Husbankens ulike støtteordninger.

Dersom man har tid kan deltakerne få en case-oppgave der de kan undersøke om de selv ville vært berettiget til støtte fra Husbanken.

Diskusjon i plenum

- Kjente dere til Husbanken fra før?
- Er det noe mer dere ønsker informasjon om?
- Er det ukomplisert for muslimer å ta opp lån/betale renter?

Tips til veilederen

- For noen kan rein klasseromsundervisning være kjedelig, legg derfor inn eksempler og trekk med deltakerne.
- Språk kan være en utfordring.
- Renter og lån kan være problematisk for muslimer.

Samling 4: Boligjakt og diskriminering på boligmarkedet

Tema for samling: Boligjakt og diskriminering.

Innledere: Her passer det med to innledere, en som kan noe om hvordan finne bolig, og en med kunnskap om diskriminering (innledere fra for eksempel Unginfo, Leieboerforeningen, Antirasistisk senter eller Senter mot etnisk diskriminering).

Mål

Lære om hvordan gå på boligjakt og om hvordan diskriminering arter seg.

Materiell

- Flipover, skrivesaker.

Gjennomføring

En veksling mellom klasseromsundervisning og gruppearbeid vil være bra.

Diskusjon i plenum

- Hvordan gå fram for å finne bolig?
- Hvordan fant dere bolig?
- Hvordan arter diskriminering seg?
- Har dere selv opplevd diskriminering?

Tips til veilederen

Spørsmålet om de selv har opplevd diskriminering kan være ømtålelig.

Samling 5: Kommunens botilbud

Tema for samling: Kommunen og hvilke tilbud kommunen har til de som ønsker et sted å bo.

Innledere: En innleder fra kommunen.

Mål

Målet er å gi deltakerne innsikt i kommunens botilbud, tildelingsregler og andre bestemmelser knyttet til den kommunale boligsektoren.

Materiell

- Flipover, skrivesaker.
- Brosjyrer.

Gjennomføring

En veksling mellom klasseromsundervisning og gruppearbeid vil være bra.

Kursseriene ble alltid avsluttet med en fest. Deltakerne inviterte ofte venner og familie og somaliske musikere underholdt.

Diskusjon i plenum

- Hva er forskjellen på kommunale boliger og private boliger?
- Hvorfor velger mange å bo i kommunale boliger?
- Hva er fordelene/ulempene med å bo i en kommunal bolig?

Tips til veilederen

Det er ikke sikkert at deltakerne selv vet hvilken type bolig de bor i og disposisjonsform til denne.

Samling 6: Borettslag

Tema for samling: Hvordan få bolig i borettslag og hvordan bo i borettslag?

Innledere: En innleder fra NBBL, et boligsamvirke eller et borettslag.

Aktuelle lover: Borettslagloven.

Andre regler: Husordensregler.

Andre tips: Dugnad, trappevask, uteområder, støy.

Mål

Lære om hvordan et borettslag fungerer og hvordan bo der.

Materiell

- Flipover, skrivesaker.
- Brosjyrer.
- www.nbbl.no.
- www.obos.no.

Gjennomføring

En veksling mellom klasseromsundervisning og gruppearbeid vil være bra.

Diskusjon i plenum

- Hva er det spesielle med å bo i et borettslag?
- Hvorfor vil mange nordmenn bo i et borettslag?

Tips til veilederen

- Prøv å organisere besøk i et borettslag.

Samling 7: Lån og kreditt

Tema for samling: Hvordan oppnå kreditt, hvordan få lån, hvordan få et godt forhold til en bank og hvordan kjøpe en leilighet (bank/eiendomsmegler).

Innledere: En innleder fra en bank.

Mål

- Lære om lån, kreditt, kredittkort og renter.
- Lære om banker.
- Lære om eiendomsmeglere.

Materiell

- Flipover, skrivesaker.

Gjennomføring

En veksling mellom klasseromsundervisning og gruppearbeid vil være bra.

Diskusjon i plenum

- Har dere selv opplevelser med lån/kreditt/kredittkort?
- Er det ukomplisert for muslimer å ta opp lån/betale renter?

Tips til veilederen

Renter/lån kan være en utfordring for muslimer.

Samling 8: Bomiljø/nærmiljø

Tema for samling: A) Når du har fått en leilighet, hvordan beholde leiligheten?
B) Hvordan fungerer boligmarkedet, hvordan finne bolig.

Innledere: Innledere som kan noe om bomiljø, nærmiljø og konflikthåndtering.

Andre regler: Husordensregler.

Andre tips: Dugnad, trappevask, uteområder, støy, brannvern, hygiene. Ulike kanaler for å skaffe seg bolig.

Mål

- Gi opplæring i hvordan man bor i Norge.
- Gi opplæring i hvordan et godt bomiljø er.
- Gi opplæring i konflikthåndtering.

Materiell

- Flipover, skrivesaker.

Gjennomføring

En veksling mellom klasseromsundervisning og gruppearbeid vil være bra.

Diskusjon i plenum

- Hvordan fungerer bomiljøet der dere bor?
- Hva er bra i deres bomiljø?
- Hva er dårlig i deres bomiljø?

Samling 9: Renter og lån dersom man er muslim

Tema for samling: Det religiøse aspektet: Renter og lån.

Innleder: En imam fra en moske.

Mål:

Få til en diskusjon omkring temaet renter og lån for muslimer.

Materiell

- Flipover, skrivesaker.

Gjennomføring

En veksling mellom klasseromsundervisning og gruppearbeid vil være bra.

Prosjektlederne Christian Hellevang og Mohamad M. Adan

Diskusjon i plenum

Husk å vise respekt for det religiøse perspektivet

Tips til veilederen

Husk å vise respekt for det religiøse perspektivet

Samling 10: Hva er fortsatt uklart?

Tema for samling: Hva har vi lært, avklare ting som er uklart.

Mål

- Avklare det som fortsatt er uklart.

Materiell

- - Flipover, skrivesaker.

Gjennomføring

Klasseromsundervisning.

Diskusjon i plenum

- Hva har dere lært?
- Hva er uklart?
- Hva har dere ikke lært?
- Hva er fortsatt uklart?

Tips til veilederen

En øvelse som kan passe som avslutning på kurset er øvelsen ”Kortene på bordet”, hentet fra www.lnu.no/ressurser/bliinterkulturell/kortene.html

Kortene på bordet!

Som vi har vært inne på tidligere er det et viktig mål å kunne knytte øvelsene til konkrete handlinger. Denne øvelsen passer godt under siste del av et kurs. Øvelsen tar opp hvordan deltakerne ser framtiden i sitt nærmiljø/organisasjon, hva hver enkelt deltaker kan gjøre for å hindre negative prosesser, og hva den enkelte kan gjøre for å bidra til positive prosesser.

Mål

- Hvilke utfordringer og problemer finnes i ditt samfunn om fem år?
- Sette opp en konkret handlingsplan på bakgrunn av utfordringene.

Tid

Minst 60 minutter.

Gruppestørrelse

Hvilken som helst.

Materiell

- ”Post it”-lapper.
- Flipover-ark.

Gjennomføring

Del ut to ”post it”-lapper til hver deltaker og be dem skrive en kort konkret påstand om hvordan de tror deres flerkulturelle samfunn ser ut om fem år. Legg vekt på at det skal være enkle påstander; f. eks. ”om fem år er det flere muslimer på min skole” osv.

Sett av fem minutter slik at deltakerne får tenke seg godt om. Legg et flipover-ark på bordet, og del inn arket i fire firkanter med sprittusj. I hver firkant på arket skriver du:

sannsynlig ønskelig	ikke sannsynlig ikke ønskelig
sannsynlig ikke ønskelig	ikke sannsynlig ønskelig

Be deltakerne ta med seg lappene og samle seg rundt bordet.

En og én deltaker leser opp sine påstander, og gruppen blir enig om i hvilken del av flipover-arket den skal ligge. F. eks. ”om fem år er det flere muslimer på min skole” – er det sannsynlig? hvis ja: ønskelig eller ikke ønskelig. Alle påstandene skal plasseres på flipover-arket.

- Når alle lappene er fordelt, fjerner du lappene som er plassert på ”sannsynlig, ønskelig” og ”ikke sannsynlig, ikke ønskelig”. Du sitter igjen med utfordringene de neste fem årene.
- Be deltakerne ta med seg lappene og sette seg i grupper. Hver gruppe skal lage en handlingsplan ut fra utfordringene som står på lappen.

Tips til veilederen

Når deltakerne skal sette opp handlingsplaner, kan du la deltakere fra samme organisasjon eller hjemsted sitte sammen. Det er viktig at handlingsplanene blir gjennomførbare, og at gruppen ikke setter opp aktiviteter som er umulig å sette i gang. Spør deltakerne om når de har tenkt seg å gjennomføre de ulike aktivitetene, hvilke barrierer finnes, om de må skaffe økonomisk støtte til aktiviteten osv.

Verdt å lese

- Abdullahi. 2001.** Culture and Customs of Somalia, Greenwood Press, USA
- Ahmed, J. A., Ed 1995.** The invention of Somalia. Lawrenceville Nj, The Red Sea Press Inc
- Andrzejewski, B. W. og Andrzejewski, Sheila. 1993.** Translated, An Anthology of Somali Poetry. Indiana University press
- Assal, M. A. M. 2003.** Beyond Labelling: Dept. of Social Anthropology, University of Bergen
- Berggren, Olaf., Myking, Marit. Kitab theta. 1993.** Om kulturer, folkegrupper, språk og land, Oslo, Statens bibliotektilsyn,
- Boddy, Janice. 1994.** Aman - The Story of an Somali Girl by Aman, Bloomsbury London
- Borgchrevink, Axel. 2004.** Afrikas horn: et lappeteppet av kriger i Internasjonal politikk, 62/4/2004: 559-578
- Cabdi, I. 2002.** The Impact of War on the Family, Hargeysa, Academy of Peace and development
- Dirie, Warris. 1998.** "Desert Flower", Perennial Harper Collins Publishers
- Dirie, Warris. 2004.** "Desert Dawn", Virago Press London
- Dybdahl, Ragnhild. 1994.** Childhood in Somalia: A cross-cultural Study, Universitetet i Oslo
- Ehlers, Pernille og Witzke, Agnes. 1992.** Somalia: bakgrunn och framtid /; med ett slutkapitel av Christer Krokfors; översatt från danska av Carl G. Liungman. – Uppsala : Nordiska Afrikainstitutet,
- Engebrigtsen, Ada og Farstad, Gunhild R. 2004.** Somaliere i eksil i Norge. En kartlegging av erfaringer fra fem kommuner og åtte bydeler i Oslo. NOVA skriftserie ¼

Engebriksen, A., Bakken, A. og Fuglerud, Ø. 2004. "Somalisk og tamilsk ungdom" i Ø. Fuglerud(red): Andre bilder av "de andre" Pax forlag, Oslo s 142-172

Holm, Fadel., Hervik, P. & Vestergaard, G. 1999. "De 'besværlige somaliere" &

Holm, Fadel. (1999). "Danske forståelser af kulturell forskjelligheid" i P.Hervik (red): *Den generende forskjelligheid*, Hans Reitzels Forlag A/S, København, s 171-270

Fangen, K. 2005. Social Identity among Somali Refugees in Norway, Universitetet i Oslo

Farstad, G. 2004. Indvandrerkvinder i Groruddalen - mellom idealer for modernitet og tradisjon. Hovedfagsoppgave, Universitet i Oslo

Farstad, G. 2004. "Jeg liker å være hjemme" - feministiske utfordringer i en flerkulturell kontekst" i Ø. Fuglerud (red): *Andre bilder av "de andre"*, Pax forlag Oslo, s 287-306

Fawzi, El-Solh, C. & Mabro, J. 1994. Muslim Women's Choices - Religious Belief and Social Reality, Berg Publishers

Fuglerud. 2004. "Indledning" i Ø. Fuglerud (red.): *Andre bilder av "de andre"*, Pax forlag Oslo s.11-27

Helander, Bernhard. 1999. Power and Poverty in Southern Somalia, Uppsala University

Højdahl, Torunn. 2004. Somaliere i diaspora. En studie av splittede somaliske hushold. HiO-hovedfagsrapport 2000 nr 4.

Kallehave, T. 2001. "Somali Migrants Family and Subjectivity". *Ethnologia Scandinavica* 31

Klepp, I. 2004. Trivsel og integrasjon blant etniske minoriteter – ein kvalitativ studie av afghanske og somaliske flyktningar i to kommunar på nord-vestlandet. Arbejdsrapport nr. 145. Volda: Høgskulen i Volda

Lauritsen, Kirsten og Berg, Berit. 2004. Med kurs for tverrkulturell kompetanse. Hordalandsmodellen

Lewis, I.M. 1993. Understanding Somalia: guide to culture, history and social institutions, London, HAAN Associates

Lewis, I. M. 2002. A Modern History of the Somali. Revised updated & expanded. Fourth Edition. James Currey, Oxford

Lewis, I.M. 1998. Saints & Somalis. Popular Islam in A clan Based Society, London, HAAN Associates

- Lie, B. 2004.** Fakta om ti innvandrergupper i Norge. Statistisk sentralbyrå
- Lien, Inger-Lise. 2004.** Ugripelig ung. Kriminalitetsforebygging og gjengbekjempelse i innvandringsmiljøene. NIBR-rapport 2004: 14
- Lillius, M. Suzanne, (ed) 1998.** Variations on the theme of Somaliness. International congress of Somali Studies, Turku, Finland August 6-8, 1998
- Mohamud, S. og Norderhaug, E. 2005.** Saynab – min historie, Aschehoug forlag, Oslo
- Nes, Kari., Skoug, Tove og Strømstad, Marit (red). 2005.** Somaliere i Norge. Perspektiver på språk, religion og integrering. Oplandske Bokforlag
- Samatar, A. I. 2001.** Somali Reconstruction and Local Initiative: Amoud University” *World Development* 29, 4 (2001): 641-656.
- Samatar, A. I. 2001.** Local Initiatives and Somali Reconstruction. *Bildhan: Journal of Somalia Studies* 1 (2001): 107-134
- Samatar, A. I. 2000.** Social Transformation and Islamic Reinterpretation in Northern Somalia: The Women’s Mosque in Gabiley” *The Arab World Geographer* 3, 1 (2000): 22-39.
- Schackt, Jon. 1989.** Somalia. Oslo, UDI
- St.meld. nr. 49 (2003-2004).** Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Ansvar og frihet.
- Strandbu, Å. 2004.** ”To jenters fortellinger om trening, og problemer med rådende syn på kjønnsidentitet” i Ø. Fuglerud (red.): *Andre Bilder av ”de andre”*, s 307-329, Pax Oslo
- Summerfield, H. 1993.** Patterns of Adaptation: Somali and Bangladeshi Women in Britain. *Migrant Women Crossing Boundaries and Changing Identities*. G.Buijs. Oxford Providence, Berg
- Talle, Aud. 2003.** Om kvinneleg omskjæring. Debatt og erfaring”, Det Norske Samlaget.
- Torgersen, Grete og Rastegar, Farahnaz. 2004.** Helhetlig introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger. Erfaringer fra Furuset bydel 1999-2003. Bydel Alna - Oslo
- Varvin, Sverre. 2003.** Flukt og Eksil. Traume, identitet og mestring. Universitetsforlaget
- Wikan, U. 2002.** Generous Betrayal. Chicago: The University of Chicago Press Ltd.

NYTTIG PÅ NETT

KRD:

www.innvandring.no

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI):

www.imdi.no

UDI:

www.udi.no

Utlendingsnemnda:

www.une.no

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon:

www.landinfo.no

Organisasjon mot offentlig diskriminering:

www.omod.no

Statistisk sentralbyrå:

www.ssb.no/innvstat/

Bazar. Nett-tjeneste for språklige minoriteter:

www.bazar.deichman.no

Kommunenes Sentralforbund:

www.ks.no

Barne- og familiedepartementets foreldreveiledning:

www.foreldreveiledning.dep.no

Andre:

www.islamicity.com

www.islam.no

www.hiiraan.com

www.hamarey.com

www.sharero.com

www.tawfiq.net

OM BIDRAGSYTERNE TIL RAPPORTEN

Camilla Bildsten er utdannet sosialantropolog med feltarbeid fra Tanzania og lektorkompetanse fra Universitetet i Oslo (UiO). Hun har erfaring med flerkulturell kommunikasjon, flyktningearbeid og prosjektarbeid. Camilla har fra august 2004 vært prosjektleder på Somaliaprojektet på Mølla og har vært pådriver for å inkludere metoder som PLA og LØFT som en del av Mølla-modellen.

Aweys Sharif Abdismad er født i 1971. Han har studert sosiologi ved Universitetet i Oslo (UiO) og har utdanning innen ressursforvaltning fra Somalia. Han har bred erfaring fra en rekke somaliske organisasjoner. Han har arbeidet med flyktningearbeid og integrasjonsprosjekter.

Christopher Hansen er født i 1969. Han er utdannet Cand. mag. med fagene idéhistorie, filosofi og humanistisk informatikk. Han har erfaring innen reklame- og informasjonsarbeid.

Ahmed A. Siyad er født i 1964. Han er utdannet Cand. scient. fra Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB). Han har i tillegg grunnfag i samfunnsgeografi fra Universitetet i Oslo (UiO) og høyere utdanning fra Somalia og Kypros. Han har jobbet innenfor flyktninge- og innvandrerefeltet i Norge i lengre tid. De siste 4 årene har han jobbet som koordinator i introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger i Oslo kommune.

Ingun Westlund har religionshistorie med spesialisering i islam og arabisk fra Universitetet i Oslo (UiO). Hun har de siste 20 årene arbeidet med opplæring og kvalifisering av innvandrere. Hun arbeider nå ved Oslo voksenopplæring.

Mohamed M. Adan er født i 1952. Han har lærerutdanning fra Somalia og holder nå på med videreutdanning for lærere ved Høgskolen i Oslo (HiO). Han har undervist på høyskolenivå både i Somalia og i andre arabiske land og er nå lærer ved Hagaløkka skole i Asker. Han har vært styremedlem i Leieboerforeningen siden 2004 og er også den ene av to prosjektledere for Somaliaprojektet i Leieboerforeningen.

Christian Hellevang er født i 1968. Han er utdannet kommunalkandidat fra Norges kommunal- og sosialhøyskole (NKSH) og informasjonsrådgiver fra Høgskolen i Lillehammer (HIL). Han har erfaring med flerkulturell kommunikasjon og er instruktør innen metoden "Mangfold og Dialog" (MOD). Han har også arbeidet med flerkulturelt ungdomsarbeid i Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU). Han er den andre av to prosjektlederne for Somaliaprojektet i Leieboerforeningen.

ISBN: 978-82-996858-9-4

Somaliere i Norge - noen erfaringer

Boken er en innføring i hvordan Somalisk Utviklingsforum (somaliam.no), Mølla ompetansesenter (moella.no) og Leieboerforeningen (lbf.no) har jobbet med prosjektene "Somaliere i Norge" i perioden august 2004 til desember 2005.

Somalisk Utviklingsforum tar opp utfordringer som offentlig sektor og somaliere møter når nyankomne somaliere skal bosettes i Norge. I boken gis det en kort innføring om landet Somalia. Når det gjelder ytterligere fakta om Somalia og om somaliere, vises det til litteratur og nettsteder med fakta bak i boken.

Mølla kompetansesenter presenterer sin metode for hvordan det offentlige kan komme i dialog med somaliere og andre nyankomne grupper. Møllamodellen er et verktøy som det offentlige tjenesteapparatet kan bruke for å overkomme misforståelser og bygge ned kommunikasjonsbarrierer i integreringsprosessen.

Leieboerforeningen gir i boken en beskrivelse av utfordringer som oppstår i forbindelse med bosetting av nyankomne flyktninger og gir noen tips om hvordan offentlig sektor kan drive opplæring av nyankomne flyktninger om økonomiske, tekniske og bruksmessige forhold knyttet til bolig.

Boken passer bra for alle som yter tjenester til en flerkulturell befolkning, og særlig for alle som arbeider med bosetting og integrering av nyankomne innvandrere og flyktninger.

